

✓

Августин Волошин

МАЛА ЧИТАНКА

(дослідницький проект - заочна розмова
з учнем 1925 року)

Тернопіль
2019

✓

Державна
науково-педагогічна
бібліотека України
імені В.О.Сухомлинського

Творчий внесок Августина Волошина у розбудову української освіти

Ви тримасте в руках книжечку, за якою століття тому навчалися такі ж, як і ви, хлопчики і дівчатка, які так само ходили до школи, аби навчитися грамоти і здобути знання. У ті часи вони не мали звичних для вас сьогодні комп'ютерів, планшетів чи смартфонів, інтернету чи бодай телевізорів. Вікном у світ для них були вчитель і підручник, зокрема такий, як ця читанка.

Її підготував для тогочасних школярів Закарпаття знаний педагог, священник, громадський діяч, учений, письменник Августин Волошин (17 березня 1874 – 19 липня 1945 рр.). Трагічно склалося життя цієї людини, яке він цілковито віддав служінню рідному народові, його волі, просвіті.

Августин Волошин народився і зростав у Закарпатті, або Карпатській Україні. Так називали цей край його корінні мешканці – українці, які через історичні обставини опинилися під владою різних держав – Австро-Угорської імперії, згодом Чехословаччини, Угорщини. Проте завжди закарпатські українці-русини усвідомлювали себе невід'ємною частиною українського народу, прагнули до єднання з ним у єдиній українській державі. І саме такій меті віддав себе без останку подвижник і провідник закарпатського українства.

Особливо піклувався Августин Волошин про те, щоб юні українці Закарпаття зростали грамотними, освіченими, знали й шанували рідну мову, минувшину і традиції свого народу. Хоча за фахом він був учителем математики та фізики, але добре знав до десятка мов різних народів, пропагував та відстоював право українців на розвиток та використання рідного українського слова не лише в побуті, а й у навчанні, книговиданні.

Він написав і видав українською мовою десятки підручників для дітей, пропагував у них творчість знаних майстрів українського художнього слова, зокрема Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Федьковича, Степана Руданського, а також будителів, просвітителів і подвижників української народної освіти Карпатської України, Буковини, Галичини – Олександра Духновича, Олександра Павловича, Василя Поповича, Івана Чурговича, Василя Гренджа-Донського, Володимира Бірчака, Сидіра Воробкевича, Олександра Барвінського та інших.

Карпатською Україною назвали закарпатські українці й проголошену 15 березня 1939 р. власну державу; обраним президентом став Августин Волошин. І хоча проіснувала вона лише кілька днів, оскільки була загарбана фашистською Угорщиною, та все ж стала прикладом відданості українській національній ідеї і власної самопожертви в її ім'я.

Саме це її поставили за провину Августинові Волошину в колишньому СРСР. Його заарештували й ув'язнили як українського націоналіста, який нібито вів ворожу діяльність проти Радянського Союзу. Тобто, злочином вважалося те, що був українцем, любив свій народ, разом із ним прагнув до волі, відстоював і пропагував українську мову й історію, був священником і вірив у Бога.

Помер Августин Іванович Волошин у в'язниці в Москві, де провів лише кілька місяців. Проте залишився він у вдячній пам'яті українців, збереглася його наукова й літературна спадщина, як і ця видана ним шкільна читанка.

**Джон Карк, професор, засновник та виконавчий директор
«Комітету допомоги Українським сиротам і дітям без батьківської опіки»**

МАЛИЙ УЧЕНЬ

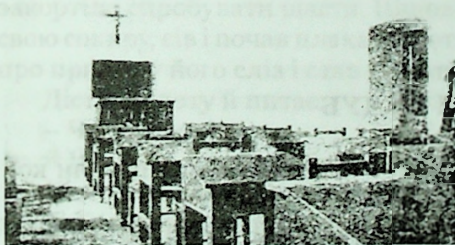
Ось нарешті я у школі,
в науковім гарнім полі.
В книжечці – слова й вірші,
і кругом – товариші.

Це батьки мене прислали
і в журналі записали.
Я давно цього бажав,
слава Богові, діждав.

Мене діти обступають:
– Як зовуть тебе? – питають.
Я ім'я своє кажу,
з усіма тепер дружу.

Новачок я ще у школі,
але вдячний Богу й долі.
Якщо вчитимусь старанно,
славним чоловіком стану!

НАША ШКОЛА

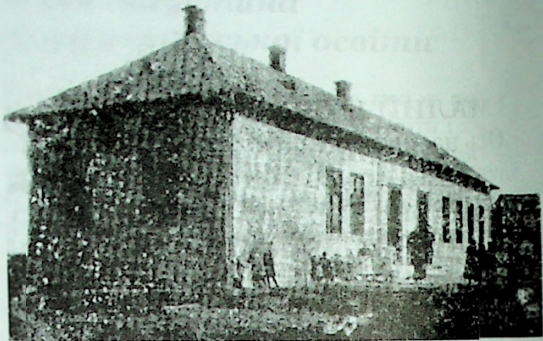
Наша школа розміщена в гарному великому будинку. Перед школою – широкий двір, а за школою розташовані сад і городні ділянки.

На подвір'ї ми весело бавимось, а на ділянках і в саду вчимося господарювати. Учитель навчає нас садити дерева й доглядати за бджолами. Інколи приходять старші люди, ми слухаємо й переймаємо їхні поради.

У школі нам дуже подобається. Коли вчитель щось розповідає, ми тихо сидимо за партами, а розмовляємо тільки коли відповідаємо вчителеві. Часто виходимо до дошки і на ній пишемо.

Кожен учень приносить до школи книжки, папір, ручку, олівці та фарби. З книжок читаємо, ручкою й олівцем пишемо.

Перед навчанням молимося Богу, щоби просвітив наш розум, а після навчання дякуємо Богові, що допоміг нам учитися, бути уважними й запам'ятовувати те, що розповідав учитель.

УЧІТЕСЯ, БРАТИ МОЇ

Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, –
Свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти – як чужії,
І немає злomu
На всій землі безконешній
Веселого дому.

Тарас Шевченко

ДРОВОРУБИ ТА ДУБ

(Казка Езона)

Повалили дроворуби дуба, настругали з нього клинків і почали колоти дерево.

– Не так я обурене на сокиру, якою мене зрубали, – каже дерево, – як на клинки; вони ж зрублені-таки з мене...

Удвічі тяжчою є кривда, коли доводиться зазнавати її від рідних, а не від чужих.

НЕУЧЕНИЙ

Лихо, батьку, лихо, мати,
що не вчили сина!
І піде він в світ блукати,
як та сиротина!

Як між павами ворона
поваги не має,
Так невчений в товаристві
голову схиляє.

Іван Франко

БУДЬ ЧЕСНИМ

(Казка Езона)

Дроворуб рубав понад річкою дрова і впала у воду його сокира. Сів бідолаха на березі й гірко плаче. Повз нього проходив Гермес. Довідавшись про причину сліз, змиловився над ним, скочив у воду, дістав золоту сокиру й віддав дроворубу:

– Чи цю сокиру ти згубив?

– Ні, – відказує той.

Знову занурився Гермес під воду і дістав срібну сокиру. Дроворуб відмовився і від неї. За третім разом Гермес дістав справжню сокиру. Бідолаха каже:

– Це моя сокира!

За чесність подарував йому Гермес усі три сокири.

Про свою пригоду розповів дроворуб своїм знайомим. Одному з них закортіло спробувати щастя. Пішов він до річки і навмисно кинув у воду свою сокиру, сів і почав плакати. І от перед ним з'явився Гермес, довідався про причину його сліз і став шукати сокиру у воді.

Дістає золоту й питає:

– Чи ця твоя?

– Ця, ця! – кричить безчесний.

Не сподобалася Гермесові така брехня – і він не лише не дав йому золотої сокири, але й не дістав залізної.

ПО ЩИРОСТІ

Один господар прийшов із міста, дає своєму синові медяника та й каже:

– На, Васильку, поділися з Петриком по щирості!

– А то як діляться по щирості? – питає Василько.

– Отак, синку, – каже батько, – як переломиш коржика, то даси більшу частину Петрикові, а собі лиши меншу. Це називається по щирості.

– То дайте Петрикові медяника, хай він ділить по щирості! – відповів хитрий Василько.

МОЛИТВА

Ми молимося Богові, щоби прославляти Його. Ми молимося Богові, щоб дякувати за Його добродіяння та милості: бо все, що маємо від Бога, отримали. Ми молимося Богові, щоби просити Його допомоги, бо маємо всілякі біди і без Божої помочі нічого не можемо досягти.

Молитвами звертаємось і до Пресвятої Богородиці Марії, Матері Божої, до святих янголів і до святих угодників Божих і просимо їх, аби заступалися за нас перед Господом.

Молитися треба повсякчас, але особливо вранці, коли прокидаємось від сну; впродовж дня, коли починаємо і завершуємо свою роботу, перед навчанням і після навчання, перед обідом, після обіду і ввечері.

МОЛИТВА ШКОЛЯРА ПЕРЕД НАВЧАННЯМ

Прийди, о Небесний Царю,

і даруй нам Твою ласку!

Розум і думки просвіти,

серце ласкою наповни!

Дай нам, Боже, доброї волі,

щоби учитися ми могли,

розум до навчання схили,

щоб усе гарно засвоїти!

Олександр Духнович

ДВІ МИШІ

(Казка Езоп)

Жили на світі дві товаришки-миші – польова та хатня. Хатня миша першою прийшла на обід до полівки. Побігли обидві на невижату ниву. Їсть хатня миша зерно і траву разом із землею та каже приятельці:

– Ти живеш, як мураха. От у мене – усього вдосталь. Дім мій проти твого – повна чаша. Ходімо разом до мене: я пригощу тебе, чим забажаш!

Згодилася польова миша й пішла до подруги в гості. Зараз з'явилися перед ними хліб, борошно пшеничне, овочі, мед та виноград. Гостя вдоволено позирала на смачні страви. Ще й до того хатня миша дістала

десь із шафи кавалок сиру. Посідали наші товаришки їсти. Раптом хтось відчинив двері. Обидві миші швиденько заховались у тісній нірці й ти-хесенько там сиділи. Нарешті вони знову вилізли зі своєї схованки й по-чали смакувати виноград. Та хтось знову відчинив шафу. Миші знову порозбігалися по дірах.

– Хоч у тебе і багатий будинок, – мовила польова миша до хатньої, – але ти й куска не покладеш спокійно до рота. Я гризу, щоправда, траву та корінці, живу бідно, зате не знаю страху.

КАБАН ТА ЛИСИЦЯ

(Казка Езоп)

Стоїть дикий кабан під деревом і гострить свої ікла.

– Чому ти гостриш ікла, – питає його лисиця, – коли біля тебе немає мисливця, і тобі нізвідки не загрожує небезпека?

– Я роблю це дарма, – відказує кабан, – пізно буде гострити ікла, як насунеться загроза. Тепер вона не захопить мене зненацька.

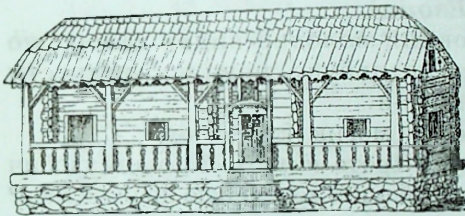
Готуйтеся завчасно до небезпеки!

РІДНА ХАТА

– Скажіть мені, тату, чому наша хата, хоч невелика й небагата, а така мила? – запитав якоесь Іванко.

– Правда, що мила, – відповів батько. – У цій приземкуватій хатині ти народився, зростав і ви-ховувався. Кожен закуток, кожна річ тут є дорогими для тебе. По-глянь ось на цю колиску, що в ній

спить тепер твоя маленька сестричка. І ти в ній колись лежав і спав. Не міг ти тоді ще нічого розпізнавати, умів лише сміятися та плакати. Не раз, коли плакав, брала тебе відразу матуся на руки, бавила й голубила, наспівувала тобі. Тут, по цій долівці, зробив ти свій перший крок, а по-тому вже бігав та стрибав. Коли ти підріс, сідав поруч із татом і мамою до столу обідати й вечеряти. Перед образами, що прикрашають нашу хату, навчала тебе матінка перших молитов. З цієї хати спорядили тебе рідні першого разу до церкви, а відтак і до школи. Бачиш, отже, Іванку, чому рідна наша хата нам така мила. Коли підростеш, полюбиш її ще більше і зрозумієш, чому для нас немає милішого й дорожчого, ніж своя рідна хата.

ВИГЛЯД ЗЕМЛІ

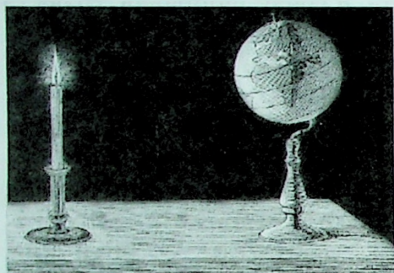
Якщо вийти з класу й стати на відкритому місці, то побачимо, що небо довкола немовби спирається на землю.

Це коло називається *горизонтом*, або *обрієм*, *небокраєм*.

Якби ми пішли якнайдалі й хотіли б дістатися до краю небосхилу, то оглядали б щоразу лише нові й нові околиці, але кінця обрію ніколи б не знайшли. А якби ми літаком підіймалися все вище, то й небокрай здавався б повсякчас більшим.

А коли підходимо здаля до села, що лежить на широкій рівнині, то спочатку побачимо хрест на куполі церкви, потім купол і лише згодом саму церкву й сільські хати.

Так воно і є, бо Земля наша не пласка, а одна величезна куля.

У нашій школі є куля, на якій намальовані частини світу, моря, гори, ріки та краї. Ця куля – відома подоба Землі – зветься *глобусом*.

ВОВК І ОСЕЛ

(Казка Езона)

Вовки обрали собі вожака. Вовчий володар видав закон, що зобов'язував усіх: хто бодай щось роздобуде, повинен принести на зібрання і поділитися з товаришами.

Почув те осел, потряс своєю гривою та мовив усміхаючись:

– Добре кажеш ти, вовчий володарю. Проте чому ти спійману здобич сховає у своєму лігвищі? Чи, може, ти сам один хочеш нею поживитися? Принеси ж її та поділися з усіма!

Здрігнувся вовк і відмінив свій закон.

Часто законодавці не виконують те, що самі ухвалили.

ЗАГАДКИ

1) Маленький Івасенько,
підперезаний коротенько,
по землі скок, скок,
а потім став в куток.

Що це?

(Віник)

2) Вороний, а не кінь,

рудий, а не ведмідь,
з крилами, а не птиця,
з рогами, а не віл,
шість ніг, а без копит.

Що це?

(Хрущ)

З) Ходив, ходив ходоман,
усіх дітей годував;
як упав, так пропав,
ніхто його не сховав.

(Горщик)

ЛІКАР І ХВОРИЙ

(Казка Езоп)

– Коли б той чоловік не пив вина й приймав ліки, – казав лікар своякам покійника на похороні, – він залишився б жити.

– Добродію, – відказує йому один із них, – чому ви про це розповідаєте, коли вже нема змоги скористатися вашою порадою? Вам треба було радити це, коли небіжчик ще був живим.

Допомагай приятелям тоді, коли вони потребують твоєї допомоги, а не насміхайся з їхньої безпорадності.

ЯК БУЛА Я ЩЕ МАЛЕНЬКА

(народна пісня)

Як була я ще маленька,
лиш до ляльки цікавенька,
про науку не гадала
і про книжку не питала.

А тепер я трохи більша,
тілом, духом вже сильніша;
та й про ляльку мало дбаю,
більше я пишу й читаю.

Ще учуся рахувати,
гарно шити, вишивати,
деколи і заспіваю,
бо пісень багато знаю.

Хоч колись піду зі школи,
не забуду їх ніколи.
Буду все книжки складати,
аби мати що читати.

І ви, сестри, й ви, дівчата,
марно час не слід втратити.
Школи ви не сороміться,
до науки всі горніться!

РІДНА МОВА

Коли вчитель записував учнів, від кожного дізнавався, хто якою мовою розмовляє.

Майже всі учні на запитання вчителя відповідали, що вони спілкуються українською.

– Ми, – казав Іван Ковач, – удома балакаємо українською, але тато і російською може говорити.

– А молитесь як? – допитувався вчитель.

– Молимося українською. Мама вже купила й мені українського молитовника.

На те вчитель відказав, що українці українською мовою мають молитися, бо наш обряд – український.

Коли Петро Вадас записувався, то на запитання вчителя відповів, що вдома вони угорською мовою розмовляють, бо вони угорці.

На те мовив учитель:

– Бачте, дітки, Петро за національністю не українець, а угорець. Але записався він до української школи, щоб навчитися по-нашому всіх корисних наук і стати корисним громадянином нашої милої Батьківщини – України. Його, як товариша нашого, любити повинні, до нього будьте уважні. Коли він вас краще пізнає, то щиро полюбить. Не забувайте, що нещасна та країна, в якій громадяни не шануються, а в незгоді живуть.

РІДНА МОВА

Мово рідна, слово рідне,
хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
а лиш камінь має.

Мову можна як забути,
що нею учила
нас всіх мати говорити,
мати наша мила?

Мову можна як забути?
Та ж звуками тими
ми до Господа молились
ще дітьми малими!

У тій мові ми співали,
у грі розмовляли,
у тій мові нам минувшість
нашу розказали.

Ось тому плекайте, діти,
українську мову
і учіться говорити
своїм рідним словом.

Мово рідна, слово рідне,
хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
а лиш камінь має.
Сидір Воробкевич

МУШКА І ДІВЧИНКА

Мушка літала довкола запаленої свічки. Біля столу сиділа дівчинка і отак приказувала їй:

– Мушко, ти не літай так близько біля полум'я свічки, бо згориш!

Але мушка не прислухалася до її слів. Доти літала зверху й знизу, сюди й туди біля свічки, поки не обсмалила крильця і не впала у вогонь.

– Чи я тобі не казала? – горювала дівчинка.

Але пізно вже було зарадити біді: неслухняна мушка згоріла дотла.

НЕВИЧАНСЬКИЙ ЗАМОК

Над нижньою долиною річки Уж, біля села Левицького, недалеко від Ужгорода, на одному з пагорбів стоять руїни замку. Деякі його мури ви-

глядають, як скелі на полонинах. Колись у давнину якийсь князь вибудував того замка. Було там багато кімнат просторих.

Чому спорудив свій дім на самісінькому вершечку тієї гори?

Вірогідно, тому, що остерігався нападів інших князів. Великий той мабуть, був пан і багатий, бо примусив людей носити каміння на тук гору. О, як багато поту, як багато сліз пролилося, доки здійняли на ту гору всі матеріали для замку! Тепер усе те – в руїнах. Минуло багатство минула й князівська слава.

ЛЮБИ РІДНУ МОВУ

Люби рідну мову – пізнання основу,

її не стидайся, мові вірним будь.

Захищай і зміцнюй українське слово,
знай: ти – українець, й цього не забудь.

Знай, що ти є сином великого роду,
його не цурайся, але ним гордись.

Батьки твої віддавали життя за свободу,
будь їм гідним сином, за волю борись!

Василь Гренджа-Донський

ЮШКА

– Юшка якась несмачна, – промовила Настя під час обіду й відклала ложку.

– Та ніколи мені зараз іншу готувати, на вечерю отримаєш крашу, – відповіла мама.

По обіді матуся з Настею пішли в городі порядкувати. Матінка копала картоплю, а Настуня збирала її в мішок.

Так працювали вони до вечора.

На вечерю мама поставила на стіл юшку.

Настя каже:

– О, це вже набагато смачніша юшка, – і, смакуючи, поїла всю.

Матуся засміялась і сказала:

– Це та сама, якою ти обідати на захотіла. Але тепер добре попрацювала й зголодніла, через те вона тобі так смакувала.

РАНО

Світає, край неба палає;

Соловейко в темнім гаї

Сонце зустрічає.

403848 К

Тихесенько вітер віє.
Степи, лани мріють;
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились;
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою.
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає...
І нема тому почину,
І краю немає!
Тарас Шевченко

СЛУХАЙ СТАРШИХ!

При дорозі стояла висока й стара черешня. Широко розрослося її гілля, а коли почали дозрівати черешні, діти, немов бджолиний рій, збиралися під ними. Старші вилазили на дерево, і самі наїдалися, і давали молодшим. Лише на одну гілку діти не лазили, бо якась дуже від дерева вона відхилилась, а тому боялися, що зламається. Так і залишилися на ній черешні, коли вже на цілому дереві їх не було.

Іванко, проходячи одного разу повз дерево, помітив це й подумав: жаль, щоб об'їдали пташки такі смачні черешні; полізу я й обірву

їх. І поліз.

Побачила це бабця Настуня, підступила під дерево і каже: «Хлопче, не лизь на ту гілку, бо зламається. Не бачиш, як уже розточили її короїди»,

Іван, одначе, не послухав стареньку, ще вище поліз, відказуючи: «Вона не зламається».

Заледве бабуся відійшла, як зачула тріск, а озирнувшись, побачила зламану гілку та Іванка, що лежав на землі непритомним.

Хлопчина дістав заслужене покарання, бо не слухав старших.

І в Письмі Святому сказано:

«Юні, повинуйтеся старшим!»

ВАСИЛЬКО

Василько якимось чином ловив рябого метелика в полі. Але метелик знай собі літає – і Василько не може його упіймати. Тож розсердився й закричав:

– Все одно тебе зловлю!

Схопив свого кашкета і хотів кинути його на метелика, що саме на квіточку сів. Але коли стрімголов побіг до квітки, не помітив ярочка, що між ним і квіткою був. І – шубовість! Упав у воду аж до пояса.

Метелик залишився спокійнісінько сидіти на квіточці, а Василько мокрий і брудний пішов додому.

ІГРИ

Гра серденько звеселяє,
гарний настрій підіймає,
радість у душі міцнить,
тіло заряджає вмить.

Нумо, дітки, всі уміло
швидко поробімо діло!
А як його закінчите,
то себе повеселите.

Бо передусім потрібно,
щоб у хаті було хлібно.
Слід робити все достойно
і поводитись пристойно.

Бо у грі честь треба знати,
діточок не ображати,
І не битися, не злїть,
та нікого не ганьбить.

Задиратися не треба
і не вихвалити себе.

– Іншим кривди не чинити
і нікого не гнівити.

Не заводити сваволі,
не здіймати безлад в школі.
Слів лихих не говорити,
зла нікому не творити.

Не порушити чужого
і не загубити свого.
Кожному спокою дати,
дружно й гарно всім гуляти.

Бо хто грається негідно
й поводитья несолідно,
отакого треба гнати
і до гурту не приймати.
Олександр Духнович

ЯНГОЛ

В однієї жінки було двоє маленьких діточок. І посилає Господь янгола по її душу. Янгол прилетів до жінки; перейняв його жаль до двох малих хлоп'ят, не забрав він душу в жінки і повернувся ні з чим до Господа.

– То що, приніс ти душу? – запитує його Господь.

– Ні, Боже!

– Чому ж не приніс?

Янгол відказав:

– У тієї жінки, Господи, є двоє малолітніх хлопчиків; хто буде їх годувати?

Господь узяв палицю, ударив у камінь і розбив його навпіл.

– Лізь у щілину, – звелів Бог ангелові, і той поліз у шпарину.

– Що бачиш там? – допитується Господь.

– Бачу два хробаки.

– Хто годує тих хробаків, той годував би і двох маленьких хлоп'ят! мовив Господь.

І відняв Бог янголові крила та відпустив його на три роки.

Найнявся янгол робітником до пана. Живе у нього рік, другий. Одного разу послав його пан у якійсь справі. Іде наймит повз церкву, зупинився і став кидати на неї каміння. Люду зібралось багато-пребагато, почали всі його ганьбити. Ледь не забили бідолаху!

Пішов робітник далі. Ішов-ішов, побачив корчму й зупинився під нею молитися Богу.

– Що за йолоп! – кажуть подорожні. – На церкву каменем кидає, а під корчмою молиться! Небагато є ж на світі отаких дурнів!..

А робітник помолвився, та й пішов собі далі.

Ішов-ішов, побачив жebraка й почав його прозивати дурисвітом, злодієм. Зачули це перехожі та поскаржилися панові: так і так, кажуть, твій наймит вештається вулицями, мов дурник, над святинею насміхається, над убогим збиткується. Став пан робітника випитувати:

– Навіщо ти на церкву каменем кидав, а під корчмою Богу молвився?

Відповів йому на те робітник:

– Не на церкву я каменем кидав, не під корчмою Богу молвився! Ішов я біля церкви і побачив, що нечиста сила за наші гріхи так і кружляє над Божим храмом, так і тулиться до хреста, ото я й почав жбурляти на неї каміння. А йдучи біля корчми, побачив я багато люду: п'ють, гуляють, про смерть не думають. І помолвився я тут Богові, щоб запобіг пиятиці та смертній погібелі.

– А за що ти ганьбив убогого? – допитується пан.

– Який там убогий! Має він багато грошей, але все ходить по світу і побирається, у справжніх жebraків хліб відбирає. За те й назвав я його дурисвітом та злодієм.

Відслужив наймит у пана свої три роки. Пан дає йому платню, а той відказує:

– Ні, мені не потрібні гроші, а ти краще проведи мене. Пішов пан проводити робітника. От ішли вони, йшли, довго йшли. І дав Господь знову янголові крила. Піднявся він над землею і полетів на небо. Лише тоді зрозумів пан, хто в нього служив три роки.

Переказав Іван Паславський. Що бачив на образі?

МОЛИТВА ДО ХРАНИТЕЛЯ

О Янголе Хранителю,
Небесний мій друже,

осокоти* грішне тіло
і доведи душу
від усього гріха, лиха,
від кожного злого,
до Господа Небесного,
до Бога Святого,

В Його царстві безконечнім
віки вічні жити,
з Херувими, Серафими
Святого хвалити.
Юрій Федькович

**Осокотити – тут, зберегти.*

БЕЗХВОСТА ЛИСИЦЯ *(Казка Езоп)*

Лисиця потрапила в пастку. Утекла з неї, але вже без хвоста. Соромно було їй так жити, і тоді вона вирішила й іншим лисицям порадити, щоб наслідували її приклад. Тим хотіла розрадити своє нещастя. Зібрала всіх своїх подруг і каже їм:

– Відрубайте собі хвости, навіщо носити непотрібний тягар, бо помочи з нього жодної.

– Коли б це не було тобі на руку, сестро, – відповіла їй одна лисиця, – ти б не дала нам такої поради!

Деякі люди дають поради не від щирого серця, а задля власної вигоди.

ВОВК ТА КІНЬ *(Казка Езоп)*

Вовк, забігши на пасовище, натрапив на мішок ячменю. З'їсти його він не міг, тож пішов, залишивши знахідку на місці. Раптом стрічає коня.

– Ходімо, – кличе вовк, – я знайшов мішок ячменю, але не забрав його, а залишив для тебе. Дуже я люблю слухати, як ти скрегочеш зубами, коли їси.

– Приятелю, – каже йому кінь, – якби вовки годувалися ячменем, ти зроду не залишив би мені мішок з ним.

Зрадливому не вір, хоч би як він не прикидався добродієм.

ВОВК ТА ВІВЦЯ

(Казка Езоп)

Вовка покусали собаки. Зслаб він і ліг у ліжко. Бачить голодний з що йде вівця. Він просить її:

– Неподалік відсіля тече річка, принеси мені з неї води. Ти ли напої мене, а їжу я собі сам знайду.

– Коли я напою тебе, – відказала овечка, – ти закусиш-таки м'ясом!..

Брехун намагається брехнею підманити іншого.

ЗОЛОТА ВОЛЯ

Як квіточка красується
веселенька в полі,
так і народ процвітає,
поки він на волі.

А як він у злих сусідів
у ярмі, в неволі,
то не бачить ні гаразду,
ні щастя, ні долі.

РЕМЕСЛО

Купив батько нову скриню. Була вона дуже гарно зроблена й пофарбована. Іван дивиться на скриню й цікавиться:

– Де ви, тату, таку скриню дістали?

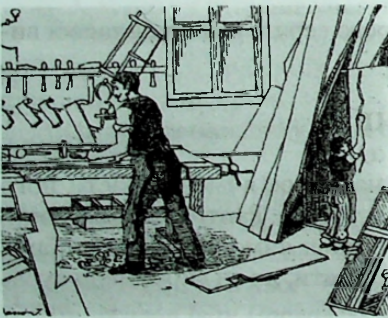
– Цю скриню виготовив *столяр* із дерева. Він виробляє ще й столи, стільці, ліжка та інші меблі.

– А діжки хто робить? – допитується син.

– На те є окремий ремісник. Діжки, цебри* й усіякі посудини майструє *бондар*.

– Одяг нам хто робить?

– Одяг нам шие *кравець*. Виготовляє одяг із тканин: бавовни, вовни або льону.

Взуття майструє *швець* із виробленої шкіри.

– А які ще є ремесла?

– Колеса для кінних возів майструє *стельмах*, залізо обробляють *коваль* і *слосар*, будинки мурує *муляр*.

– Які ремісники працюють на будівництві?

– Двері, віконні рами виготовляє *столяр*, замки та петлі на двері й вікна лаштує *слосар*, підлогу й дах робить *тесляр*. Стіни кімнат оздоблює та фарбує *маляр*. Бачиш, синку, є багато різних ремесел.

Зазвичай усі ремісники одного фаху об'єднуються до однієї виробничої спілки. Сплачуючи невеликий грошовий внесок до спілки, отримують від неї різноманітну допомогу. Спілка позичає своїм членам кошти на матеріали й на потрібне знаряддя праці. Вона допомагає придбати сучасні найновіші механізми та обладнання, щоб їхні вироби були гарними й не дорожчими від таких самих виробів інших майстрів. Спілка може заснувати власну фабрику й дати на ній роботу багатьом своїм людям. Громада – велика сила!

**Цебри – відра*

ПАПІР

Оленка й Даринка стояли біля вікна й спостерігали, як матуся викривала для них сорочки. Потім і самі почали збирати шматочки тканини та різати їх ножицями.

Як побачила матуся, сказала:

– Не псуйте марно ці маленькі обрізки, бо вони теж можуть знадобитися.

– Та навіщо вони! – відказали дівчата.

– Так вам лише здається, мої дітки, – промовила мама. – Послухайте тільки, зараз довідаєтеся. Не раз ви вже бачили, як до нашого села навідуються заготівельники, які обмінюють голки, персні, ножиці на обрізки тканин та шмаття. Коли вони тієї матерії чимало назбирають, продають її на паперову фабрику.

Там те шмаття перебирають робітники, відділяючи міцніші шматки від тонших, білі від кольорових. Вибрані в такий спосіб залишки тканин перуть, вимочують і варять так довго, аж поки не перетворяться вони на густу, як сире тісто, квашу. Отриману масу виливають потім у форми, де вона ще більше гущішає. Розкладають її з одного боку машини й розкачують сталевими валками, а з іншого боку вже виходить готовий папір.

Пам'ятайте, діти, що на цьому світі нічого марно не повинно пропадати, а розумна людина зуміє і з найменшої речі мати користь.

ДІД І СМЕРТЬ

Дід в'язанку дров скрутив
та під нею аж присів.
«Доле ж моя, – мовив нині, –
ліпше було б в домовині,
як на світі бідувати,
весь вік тяжко працювати...
Коли б дав Господь умерти!
Прийди, прийди, моя смерте!»
Аж тут з ліса щось шелесть –
смерть з косою вже і єсть!
«Чого хочеш ти, небоже?
Смерть всім радо допоможе!»
Дід поглянув – затрусився,
їй низенько поклонився:
«Зробіть, – каже, – мені ласку,
Та піддайте дров цих в'язку!»

ВЕЛИКЕ ЯБЛУКО

Павлик був братом Ганнусі. Одного разу, коли вони прийшли додому зі школи, матуся дала їм обом по шматку хліба і по яблуку. Ганнусі дісталосся більше яблуко, бо вона була старшою від свого брата.

Розгнівався через те Павлик і почав голосно рюмсати, мовляв, йому перепало менше яблуко. На те сестриця так відказала йому:

– Любий братику, мені байдуже, яке яблуко їсти. Якщо хочеш, обміняймося. Тільки б ти не дивився на мене так сердито...

Діти обмінялися своїми яблуками – і хлопчина не сердився більше. Ганнуся вважала за краще мати мале яблуко, ніж велике, коли бачила сльози свого брата.

А матуся випадково біля вікна сиділа, усе бачила й чула. З докором подивилася вона на Павла. Той ураз усе зрозумів і зашарівся. Велике яблуко не припало йому до смаку, і пообіцяв Павлик, що більше не буде задрісним.

ЦЕРКВА

Коли в неділю або у свято заб'ють у дзвони, з усього села поспішають люди до церкви. Там є місце для кожного. У церкві священник править святу Літургію та інші Богослужіння. Віряни побожно слухають служби Божі, моляться Господу й співають.

У церкві нас хрестили і миро-
помазали. У церкві вінчаються
чоловік та дружина на шлюб.
У церкву принесуть і мертве наше
тіло, і за вічне спасіння наше в
церкві відбудеться заупокійна
служба та відправа. Церква – це
дім Божий.

НАША ЦЕРКВА

Наша церква, де дорога,
там я думаю про Бога,
бо Господь ласкавий з неба
все дає, чого нам треба.

Біля церкви йду смиренньо,
зніму шапку, та й гарненько
перехрещуюсь в ім'я Того,
що добра дає нам багато.

БІДНА ТРОЯНДА

Сирітка троянда край дороги на пустирищі притулилася. Пече її сон-
це, нічого напитися, ніхто їй не зарадить. Маленький корчик* при дорозі
от-от мав би же засохнути.

Аж ось іде повз неї дівчинка. Побачила бідолашну та й засмутилась:
«Бідний, кущику, геть спраглий, зачекай трішки, зараз допоможу тобі...»

Побігла дівчинка по воду і щедро зросила нею кущика. І вже не сто-
яла сумовито гарненька трояндочка. Свої квіти щедро розкрила та роз-
горнула.

**Корчик – кущик.*

ХТО ЗАВИНИВ?

На зеленім лузі, неподалік від багатой на врожай загороди, пас Ва-
силько воликів. Усе за ними ходив, наглядав.

Та якось помітив хлопчина деревце. І що ж він на ньому побачив? Усі
гілки були щедро всіяні спілими та звабливими черешнями, що, немов
глузуючи, посміхалися Василькові. Не зволікаючи, виліз хлопець на де-
рево і почав уминати смачні ягоди.

Як воли побачили, що ніхто за ними не доглядає, то й подалися на
кращу пашу. Зайшли вони в загороду і геть поїли посаджену там капусту.

Побачив те Василь, скочив із дерева і почав бити волів. Кинулася хуба навтьоки, але ще більше столочила городину.

Якраз нагодився Василів тато і питає:

– Сину, а хто тут завинив: воли чи ти?

Зізнався хлопчина, що через його недогляд нашкодили тварини, і пообіцяв, що наступного разу так не чинитиме.

ШПАК

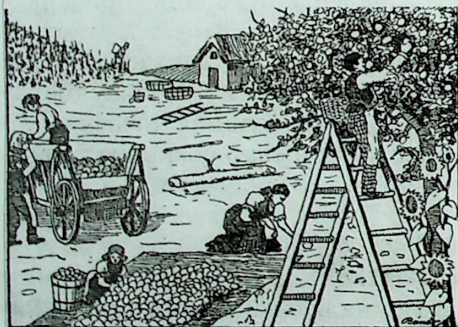
Степан, старий мисливець, тримав у себе вивченого шпака. Шпак, якого господар назвав Матвієм, міг пролепетати кілька слів. Коли мисливець приходив додому і гукав: «Матвію, де ти?», – птах завчено відповідав: «Я тут».

Іванко, сусідів син, дуже любив принадну пташку і часто провідував її. Одного разу трапилось, що навідався хлопець, коли старого Степана не було вдома. Упіймав він шпака, поклав у кишеню і зібрався вже йти.

Аж тут повернувся додому мисливець, побачив Іванка, і, сподіваючись розвселити його, гукнув: «Матвію, ти де?»

А птах із хлопчачої кишені тим часом відповідає, як і зазвичай: «Я тут!»

ОСІНЬ

Навчання в школі завжди починається з настанням осені. Осінньої пори листя на деревах жовтіє й опадає на землю. Лише деякі квіти ще цвітуть – жоржина, хризантема. Трава на лугах уже давно викошена, листя рослин починає в'янути й сохнути. Лелеки, ластівки та деякі інші птахи відлітають у теплі краї. У галяках, садках, на обійсті стихає їхній спів. Комарі й мухи, бджоли й мурашки

ховаються.

Осінь – це щедра й багата пора. Груші, яблука, горіхи та інші плоди вже достигли й настав час їх збирати. Діти весело залазять на дерева, зривають червононькі яблуньки й складають їх у кошики. Зібрані плоди ховають на зиму, щоб ще краще достигли й смачнішими були.

Уже й виноград достиг, і починається винобрання. На кожному обійсті вигуки, гойкання, готують діжі та цебри. Їх кладуть на віз і везуть до виноградників. І там лунає веселий гомін, робота чергується з музикою та співами робітників, салютуваннями. Зібрані грона чавлять у цебрах, а потім розливають у діжки.

Господині наповнюють комори запасами, а господарі дбають про паливо. Усе відкладено й приготовлено. Люди очікують на прийдешню зиму.

А як порожньо стало на полі! Уже викопали картоплю, моркву, буряки, кукурудзу наламали. Тепер лиш холодний вітер віє по стерні. Тільки де-не-де поодинокий хлібороб оре землю під зиму або ж сіє озимину. Мисливець пильнує потайними стежинами, аби вполювати безтурботну дичину.

ОСІНЬ

(Народна пісня)

Не щебече соловейко,
не кує зозуля,
весна швидко пролетіла,
і літо минуло.
Гай зелений вже жовтіє,
листя опадає.
Мине тепло, мине добро,
холод наступає.

ДИТИНА І ЯБЛУКО

На дереві, на зеленому, спить яблучко у червоному вбранні. Хлопчик прохає гарненько:

«Прокинься, високе, прокинься, яблучку, – пробудися, зійди донизу!»
Хоча вже й гілка нахилилась, але яблучко спить солодко, марно хлопчик чекає на нього.

І сумує, і йти хоче. Аж, на його щастя, зійшло сонце.
– Будь ласка, пробуди, пробуди мені яблучку, дуже прошу тебе, – каже.
Сонце мовило: «авжеж», і почало гріти на яблучку. І так уже сонце його припікає, але яблучку не прокидається.

Сіло пташеня на деревце, хлопчик прохає вже пташечку. Пташенятко співає, наспівує, але яблучку не прокидається.

Летить і вихор, гуде і свище. Хлопчик і до нього звертається:
– Прошу тебе, скажи яблучку, що я давно-давно його чекаю!

Побачив те Василь, скочив із дерева і почав бити волів. Кинулася х доба навтьоки, але ще більше столочила городину.

Якраз нагодився Василів тато і питає:

– Сину, а хто тут завинив: воли чи ти?

Зізнався хлопчина, що через його недогляд нашкодили тварини, пообіцяв, що наступного разу так не чинитиме.

ШПАК

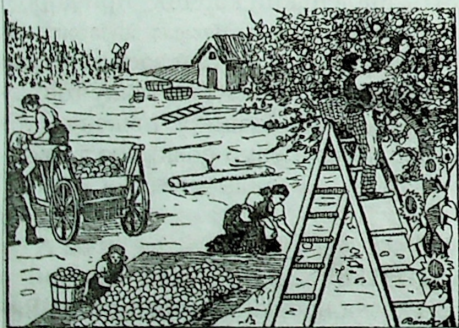
Степан, старий мисливець, тримав у себе вивченого шпака. Шпак якого господар назвав Матвієм, міг пролепетати кілька слів. Коли мисливець приходив додому і гукав: «Матвію, де ти?», – птах завчено відповідав: «Я тут».

Іванко, сусідів син, дуже любив принадну пташку і часто провідував її. Одного разу трапилось, що навідався хлопець, коли старого Степана не було вдома. Упіймав він шпака, поклав у кишеню і зібрався вже йти.

Аж тут повернувся додому мисливець, побачив Іванка, і, сподіваючись розвеселити його, гукнув: «Матвію, ти де?»

А птах із хлопчачої кишені тим часом відповідає, як і зазвичай: «Я тут!»

ОСІНЬ

Навчання в школі завжди починається з настанням осені. Осінньої пори листя на деревах жовтіє й опадає на землю. Лише деякі квіти ще цвітуть – жоржина, хризантема. Трава на лугах уже давно викошена, листя рослин починає в'янути й сохнути. Лелеки, ластівки та деякі інші птахи відлітають у теплі краї. У гаях, садках, на обійсті стихає їхній спів. Комарі й мухи, бджоли й мурашки

ховаються.

Осінь – це щедра й багата пора. Груші, яблука, горіхи та інші плоди вже достигли й настав час їх збирати. Діти весело залазять на дерева, зривають червоненькі яблучка й складають їх у кошики. Зібрані плоди ховають на зиму, щоб ще краще достигли й смачнішими були.

Уже й виноград достиг, і починається винобрання. На кожному обійсті вигуки, гойкання, готують діжі та цебри. Їх кладуть на віз і везуть до виноградників. І там лунає веселий гомін, робота чергується з музикою та співами робітників, салютуваннями. Зібрані грона чавлять у цебрах, а потім розливають у діжки.

Господині наповнюють комори запасами, а господарі дбають про паливо. Усе відкладено й приготовлено. Люди очікують на прийдешню зиму.

А як порожньо стало на полі! Уже викопали картоплю, моркву, буряки, кукурудзу наламали. Тепер лиш холодний вітер віє по стерні. Тільки де-не-де поодинокий хлібороб оре землю під зиму або ж сіє озимину. Мисливець пильнує потайними стежинами, аби вполювати безтурботну дичину.

ОСІНЬ

(Народна пісня)

Не щєбече соловейко,
не кує зозуля,
весна швидко пролетіла,
і літо минуло.
Гай зелений вже жовтіє,
листя опадає.
Мине тепло, мине добро,
холод наступає.

ДИТИНА І ЯБЛУКО

На дереві, на зеленому, спить яблучко у червоному вбранні. Хлопчик прохає гарненько:

«Прокинься, високе, прокинься, яблучку, – пробудися, зійди донизу!»

Хоча вже й гілка нахилилась, але яблуко спить солодко, марно хлопчик чекає на нього.

І сумує, і йти хоче. Аж, на його щастя, зійшло сонце.

– Будь ласка, пробуди, пробуди мені яблуко, дуже прошу тебе, – каже.

Сонце мовило: «авжеж», і почало гріти на яблуко. І так уже сонце його припікає, але яблуко не прокидається.

Сіло пташеня на деревце, хлопчик прохає вже пташечку. Пташенятко співає, наспівує, але яблуко не прокидається.

Летить і вихор, гуде і свище. Хлопчик і до нього звертається:

– Прошу тебе, скажи яблучку, що я давно-давно його чекаю!

Грізно зашипів вихор, засвистів, дмухнув – яблуко вже й потягнулося. А як сильніше подув, червоненьке обернулося, пробудилося та й землю спустилося.

Зрадів хлопчик, підстрибнув та впіймав яблучко і до вихора промовив:

– Дякую Вам, пане вітре!

ШУМИТЬ...

Шумить швидка поточина,
потічок маленький,
і по цей бік,
і по той бік
берег зелененький.

А повз тую поточину
дорога убита.
Тут ще косять,
сіно носять,
там взялись до жита.

Понад полем голуб сивий
весело лігає,
а веселка-перепілка
у житі співає.
Василь Гренджа-Донський

СЕЛО

Коли підходимо до села, найперше бачимо дзвіницю церкви. Біля церкви стоїть школа.

У селі кожна хата широкий двір має. Біля хат дерева ростуть. На хаті бусли гніздо звили, під стріхою ластівки гніздяться, а по деревах цвірінькають горобці.

На подвір'ї повно птаства. Кури летючих жучків ловлять. Й індики там походжають.

Бува, як закричить старий індик: «Пулю-пулю, пулю-пулю!» Гуси, гагачучи, чекають вечерю.

А кішка причаїлася біля соломи, чекає мишку. Та, схоже, пес ту здобич відлякує, бо так гребеться під коморою, що глина розлітається на всі боки. Мабуть, і пацюків відігнав.

Господиня налила помиї у корито, бо вже біжать свині з поля. Одна перед одною поспішають до корита, ледь не кусаються. Та вже вгомонилися, тільки плямкають.

Приходить неквапом і корова: як зайде до двору, то з ревом чимдуж до теляти. А там чекає її господарка, прив'яже над годівницею і подоїть.

У кухні світиться, господиня вечерю готує.

Зайшло вже сонце. Худоба повлягалася, воли й корови жуйку жують.

Родина сіла вечеряти. Як тільки забили дзвони, кожен поклав ложку на стіл, підвівся і помолився Богові.

СЛІПИЙ І КАЛІКА

Жили собі в одному місті двоє чоловіків: один був сліпим, а інший – калікою, і до того ж обидва бідували. Калічка сидів на базарі і ніхто йому не співчував. Сліпий ще більше потерпав без поводиря і помічника. Трапилось якось, що сліпий зустрівся з калікою, і, зачувши його зойкання, зжалився і промовив:

– Брате, у мене своя, а в тебе твоя біда. Знаєш що? Допоможемо один одному, і нещастя наші не будуть такими тяжкими.

– Ой брате мій, ти не відаєш, – відповідав каліка, – який я нещасний чоловік. Я не в змозі ані кроку ступити, а ти не бачиш. Як же ми зможемо один одному допомогти?

– Як? – відказав сліпий. – Слухай! Я маю гарні ноги, а у тебе є добрі очі. Ти вказуватимеш мені, куди ступати: де праворуч, де ліворуч. А мої міцні ноги понесуть тебе, куди схочеш. Будемо навзаєм слугувати один одному.

– Твої добрі очі стануть моїми очима, а мої надійні ноги – твоїми ногами.

При цих словах каліка всівся на широкі плечі сліпого. І якщо раніше не могли вони самотужки собі зарадити, тепер залюбки можуть простувати й найбільш людними вулицями.

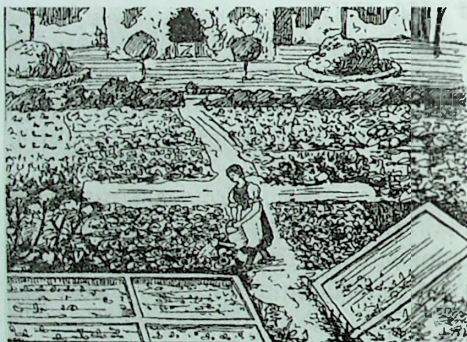
СЛІПИЙ ТА КУЛЬГАВИЙ

Стрілися сліпий з кульгавим,
стали розмовляти,

яким чином собі в світі
можна помагати.
Раптом виникла порада:
взяв сліпий безнога,
а той йому став казати,
куди йде дорога.
Цього – очі, того – ноги
докупи складають,
і отак собі нужденні
мудро помагають.
Олександр Духнович

ГОРОД

Поза нашою хатою простягається гарний город, обнесений живоплотом. Деякі городи огороджують плотом, штахетами або мурами.

У нашому городі ростуть всілякі овочі. Є тут салат, буряки, цибуля, редька, часник, квасоля, боби, горох, петрушка, спаржа, капуста, огірки.

Поруч і садок. У ньому фруктові дерева: яблуні, груші, черешні, вишні, сливи, горіхи та інша садovina. З обох боків головної стежки ростуть понад грядками кущі, рясно вкриті солодкими ягодами, – малиною та порічками. Є й вино-

град.

І квітник наш дуже гарний. Знайдеш у ньому троянди, тюльпани, гвоздики, лілії, фіалки, барвінок, волошки, дзвіночки, незабудки та інші квітки.

У городі літають гарні, але шкідливі метелики і хрущі, співають веселі пташки, дзижчать бджілки та інші комахи. Мов у Божественному раю в нашому городі, але й роботи у ньому вистачає. Городник повинен копати грядки, вдобрювати, полоти, проріджувати, поливати, сапати безупинно.

Однак чимала й нагорода за його копітку працю. Матиме він достатньо смачної городини, солодкої садовини і барвистих пахучих квітів, а від того й прибутку додається!

КИНУТИЙ КАМІНЬ

Ілько був безтурботною і неуважною дитиною. Своїми стрілами накоїв він уже чимало лиха. Рідні часто сварили його, але він їх не слухав.

Одного разу вирішив пустун позмагатися зі своїми товаришами, хто далі жбурне каменем. Ілько вихвалявся, що ніхто йому в цьому не рівня. Хлопці заперечались, аби він це довів. Камінців вистачало: Ількові достатньо було трохи нахилитися, щоб назбирати повну долоню.

– Бачите там за городиною оту яблуньку? – запитав Ілько і взяв каменя.

– Бачимо, – відказали товариші.

– В оте яблуко, що там висить на кінці, праворуч, з першого разу влучу: воно відразу впаде.

– Але, якщо хтось є в городі, ти можеш поранити його, – завбачливо застеріг Ілька хтось із хлопців.

– Та ні, – відповів Ілько, – нема там нікого. А якби хто й був, то не втраплю з одного кинутого каменя. Бо вже разів сто кидав я їх через цю городину.

Ото й запустив хлопець камені по яблуньці і таки влучив у призначене яблуко, яке відразу впало з дерева. Зрадив Ілько, але радість його швидко змінилася розпачем, бо тієї ж миті прохопився чийсь плач за деревом.

– От і маєш, – мовив товариш, який застерігав Ілька, – камінь таки у когось влучив.

Ілько швидко перескочив городину і побачив там Марусю, сусідську дівчинку, з кривавою ранюю на чолі.

Страшенно перелякався Ілько, що накоїв біди, як міг, почав він заспокоювати поранене маленьке дівчатко. Відразу перев'язав хустинкою своєю чоло бідолашній. Але ж лиха можна було й не спричинити. І ще потім, коли бачив він Марусю зі слідами поранення на чолі, так боляче йому ставало на серці, і гірко картав він себе за зухвалий вчинок.

ВЕЧІР

Садок вишневий коло хати.

Хрущі над вишнями гудуть.

Плугатарі з плугами йдуть.

Співають ідучи дівчата.

А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати.
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає.
А мати хоче научати.
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх:
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.
Тарас Шевченко

ГНІЗДО ПТАШЕНЯТ

Діти знайшли в садку гніздо з пташенятами. У ньому сиділо двоє пташеняток, вони були ще дуже маленькі. Діти взяли малих пташенят і принесли додому. А тато сказав їм: «Негарно так, дітки, робити, адже пташенята можуть у вас померти, а мама-птаха їх шукатиме і сумуватиме за ними. Віднесіть назад, бо коли пташки виростуть, то будуть клювати в саду гусінь, комах-шкідників і таким чином приносятимуть саду користь». Дітки пожаліли малих пташенят і повернули їх у гніздо.

ЛИС І ВОРОНА

Десь там ворона сир дістала:
чи де позичила, чи вкрала,
в погорді в дзьобі сир тримає,
сидить на дубі і хвостом махає.
Під дубом лис стоїть.
Хотів би сиру з'їсти,
але не знає, як його дістати.
На дуба до ворони годі лізти,
то він почав їй так казати:
«Вороно, був я в різних сторонах
і бачу: ти найкращий в світі птах!
Чував я й співаків, та ще й яких!
А всі (що правда, то не гріх)
тобі підспівувати б не згодились.
Хай нам би співаки родились,
як ти, вороно!»

Догодив

вороні лис, і дурень птах,
Як зміг широко, дзьоб відкрив
і крикнув: «Кар-р-р!».

А сир на землю – бах!

Ворона з дерева гляділа,
як смачно сир лисиця їла.

ПИХАТА КАЧКА

Качка плаває по воді, аж тут лис прибігає.

– Доброго дня! – вітається лис.

– Дай, Боже, й Вам здоров'я, добродію! Що гарного скажете?

– Та ніколи мені, бо біжу із садиби. А чи не Ви, часом, та качечка, що кращої від неї немає в усім селі?

Качка ледь не зомліла від радості.

– Та, мабуть, я! – каже.

– О! То ходімо ж мерщій зі мною на садибу, бо пані вже сил не мають, так хочуть Вас побачити! Ви ж знаєте, яка Ви на всі боки славна, навіть на садибі про Вас знають!

Дурна качка хутко вискочила на берег, а хитрий лис її за шийку – хап!

– Отак, – мовив, – пиха не одному вже шию скрутила!

КАЖИ ПРАВДУ

Богданчик завжди говорив правду. Він добре знав, що діти, які обманують, не шанують ані себе, ані старших.

Одного разу подарував йому тато гарного ножика. Хлопчина надзвичайно зрадів подарункові, побіг у сад, аби переконатися, що ножик гострий. У саду росла молоденька яблунька. Не надто замислюючись, Богданко відтяв ножем вершечок гарного деревця.

Наступного дня зайшов тато в сад, а коли побачив ушкоджену яблуньку, розгнівався:

– Той, хто вчинив таке, гірко пожалкує!

Але про те було відомо одному Богданкові. Коли почув він, як тато гнівається, злякався і почав міркувати: «Зло зробив я. Тато прийде до мене і почне довідуватися, чи мені щось відомо про це. А коли скажу, що я цього не робив, це буде неправдою, а обманювати я не хочу».

Богданчик відразу побіг до татка і зізнався:

– Це я покалічив яблуньку... І дуже шкодую про це.

І промовив батько синові:

Сім'я вечеря коло хати.
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає.
А мати хоче naucати.
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх:
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.
Тарас Шевченко

ГНІЗДО ПТАШЕНЯТ

Діти знайшли в садку гніздо з пташенятами. У ньому сиділо двоє пташеняток, вони були ще дуже маленькі. Діти взяли малих пташенят і принесли додому. А тато сказав їм: «Негарно так, дітки, робити, адже пташенята можуть у вас померти, а мама-птаха їх шукатиме і сумуватиме за ними. Віднесіть назад, бо коли пташки виростуть, то будуть клювати в саду гусінь, комах-шкідників і таким чином приносять садку користь». Дітки пожаліли малих пташенят і повернули їх у гніздо.

ЛИС І ВОРОНА

Десь там ворона сир дістала:
чи де позичила, чи вкрала,
в погорді в дзьобі сир тримає,
сидить на дубі і хвостом махає.
Під дубом лис стоїть.
Хотів би сиру з'їсти,
але не знає, як його дістати.
На дуба до ворони годі лізти,
то він почав їй так казати:
«Вороно, був я в різних сторонах
і бачу: ти найкращий в світі птах!
Чував я й співаків, та ще й яких!
А всі (що правда, то не гріх)
тобі підспівувати б не згодились.
Хай нам би співаки родились,
як ти, вороно!»

Догодив

вороні лис, і дурень птах,
Як зміг широко, дзьоб відкрив
і крикнув: «Кар-р-р!».

А сир на землю – бах!

Ворона з дерева гляділа,
як смачно сир лисиця їла.

ПИХАТА КАЧКА

Качка плаває по воді, аж тут лис прибігає.

– Доброго дня! – вітається лис.

– Дай, Боже, й Вам здоров'я, добродію! Що гарного скажете?

– Та ніколи мені, бо біжу із садиби. А чи не Ви, часом, та качечка, що
кращої від неї немає в усім селі?

Качка ледь не зомліла від радості.

– Та, мабуть, я! – каже.

– О! То ходімо ж мерщій зі мною на садибу, бо пані вже сил не мають,
так хочуть Вас побачити! Ви ж знаєте, яка Ви на всі боки славна, навіть
на садибі про Вас знають!

Дурна качка хутко вискочила на берег, а хитрий лис її за шийку – хап!

– Отак, – мовив, – пиха не одному вже шию скрутила!

КАЖИ ПРАВДУ

Богданчик завжди говорив правду. Він добре знав, що діти, які обманюють, не шанують ані себе, ані старших.

Одного разу подарував йому тато гарного ножика. Хлопчина надзвичайно зрадів подарункові, побіг у сад, аби переконатися, що ножик гострий. У саду росла молоденька яблунька. Не надто замислюючись, Богданко відтяв ножем вершечок гарного деревця.

Наступного дня зайшов тато в сад, а коли побачив ушкоджену яблуньку, розгнівався:

– Той, хто вчинив таке, гірко пожалкує!

Але про те було відомо одному Богданкові. Коли почув він, як тато гнівається, злякався і почав міркувати: «Зло зробив я. Тато прийде до мене і почне довідуватися, чи мені щось відомо про це. А коли скажу, що я цього не робив, це буде неправдою, а обманювати я не хочу».

Богданчик відразу побіг до татка і зізнався:

– Це я покалічив яблуньку... І дуже шкодую про це.

І промовив батько синові:

– Позаяк ти зізнався у провині, не стану тебе карати за те, що ти з
бив.

Відтоді своїм батькам, учителям і всім іншим людям Богданко го
рив завжди тільки щирю правду, і за те всі його дуже любили.

ЧЕСТЬ

Честь – найдорожча на світі,
краща від срібла і золота.

Нею всім слід дорожити,
щоб на ганьбу не зміняти.

Хто свою честь зневажає,
той її зовсім не має.

Адже без честі людина
просто живе як тварина.

Олександр Духнович

ТОРГІВЛЯ

Господар Василь тримав у селі крамницю. У ній було достатньо цу
кру, чаю, кави, солі, борошна, макаронів, круп, солодоців, мила та інші
товарів.

Василеві допомагав господарювати у крамниці його син Іван. Юна
закінчив школу в селі, а потім батько послав його навчатися в торговель
ному ліцеї та в Кооперативній Спілці.

Там Іван побачив набагато більше краму, ніж у батьковій крамниці. То
вари розкладали на великих вітринах, у зручних шафах зі спеціальними
шухлядами. На кожній був напис із назвою товару та цінами. Іван швид
ко навчився розпізнавати різний крам. Він навчився зважувати товар
і визначати їхню вартість. Крім того, вправлявся у веденні обліку. Він
знав, які товари і з яких країв спрямовує Спілка для своїх філій та крам
ниць. Тепер він уже сам давав батькові чимало корисних порад для по
кращення торгівлі у його крамниці.

ЛІНИВИЙ

А сьогодні їм, гуляю, сплю.

Так лінивий і живе.

Завтра розпочну турботу

не про гульки, а роботу,

і почну життя нове.

А сьогодні чому «ні»?
Адже будуть нові дні,
що роботи додадуть.
З дня у день замість забави
слід робити свої справи.
Й звершення тоді прийдуть.

ХТО РАНО ВСТАЄ, ТОМУ БОГ ДАЄ

Андрій був милим, добрим хлопчиком. Щодня він читав книжки, писав, малював, міркував над питаннями вчителя, але ніяк не встигав виконати всі домашні завдання, відставав у навчанні від однокласників. Це дуже засмучувало його.

«Пораджуся з татком, – вирішив хлопець, – розповім йому все, може, й допоможе мені».

Так і сталося.

– Не журися, Андрійку, – відповів йому батько. – Завжди можна за-
радити будь-якій проблемі, треба тільки хотіти.

– На все згоден, тату, тільки підкажи, як це зробити.

– Бачиш, сину мій, є у тебе великий недолік: ти багато спиш. Зазвичай вранці прокидаєшся о восьмій. Через це весь час ходиш заспаним, кволим, а тому й робота не йде гаразд.

Послухай моєї поради: прокинься до сходу сонця, зроби зарядку, вмийся холодною водою – і тоді берися до справ, побачиш, як легко буде тобі вчитися.

– Робитиму, як Ви порадили, любий тату, – відповів Андрій.

І дотримав слова. Вранці, коли з'явилися перші промені сонця, він відразу прокинувся, розім'явся, вмився і взявся до книжок. Тепер залюбки стало йому вчитися! Цілий день почувався хлопець бадьорим, усе здавалося йому значно милішим, ніж раніше. Не минуло й півроку, як він перегнав у науці багатьох школярів, а через рік став кращим учнем у класі.

Поділився своєю радістю Андрійко з батьком:

– Правду казали Ви, тату, допомогла мені Ваша добра порада.

– Є така стародавня приказка, сину: «Хто рано встає, тому Бог дає». Я теж дотримуюся такої настанови, і ти про неї ніколи не забувай.

Андрій запам'ятав ці мудрі слова і свого часу став людиною, яку всі поважали і шанували.

НЕ ГАНЬБА РОБИТИ

Не ганьба попрацювати,
землю оброблять, копати,
торгувати гарно вміти,
різне ремесло робити.
Не ганьба людям служити,
від своєї праці жити,
не ганьба щось майструвати,
виробляти й будувати.
Але сором – спочивати
і дарунків лиш чекати,
в лінощах жебракувати
і від інших відбирати.
Олександр Духнович

БАТЬКО Й СИНИ

Батько навчав синів, щоб жили вони дружно. Однак вони його не слухалися. Тоді звелів батько синам принести віника і каже їм:

– Нумо, переламайте цей віник!

Хоч як не силувалися сини, але переламати віника не змогли.

Тоді батько розірвав мотузку на вінику, і той розсипався на галузки. Наказав він тоді синам ламати кожну стеблину. І це видалося легкою безтурботною справою. Сини швидко все переламали.

Тоді мовив до них батько:

– Коли дружно і в мирі житимете, ніхто вас не переможе. А коли сварилися, сторонитися одне одного станете, кожного з вас поодиноці будь-хто подолає і знищить.

ВДЯЧНИЙ БУДЬ БАТЬКАМ СВОЇМ

В однієї бідної вдови було троє діточок, які на пору, коли помер татко були ще зовсім маленькими. Бідна жінка дуже плакала, коли ховали і доброго чоловіка і батька діточок, і дуже віддано піклувалася про своїх сиріток. Самотужки, як могла, заробляла на хліб і до хліба, на вбрання і науку для діток, добре виховала їх та вивчила.

З-поміж трьох синів найстаршим був Петрик. Не раз він жалів свою матінку, коли бачив, як вона від себе відбирала останній шматочок хліба, щоб розподілити його між дітьми.

Коли він закінчив школу, пішов працювати до одного господаря. Трудився там старанно. Господарю теж був до вподоби справний працівник, і на

ступного року він став платити йому більше. З того заробітку відклав Петро, скільки міг, і поніс матері, щоб витратила вона зароблене на себе і братів.

Розчулена матуся надзвичайно зраділа із синового вчинку, від радості навернулися сльози на її очі. Проте відказала вона Петрові:

– Ні, любий мій сину! Не потрібні мені твої гроші. Господь допоможе мені виростити й виховати братів твоїх, як і тебе я зростила. Але дякую тобі за добре серце, за чуйність. Я відкладу твої гроші... для тебе.

Петрусь і потім приносив свої гроші і віддавав матінці. Працював він, як турботлива бджола. А милостивий Господь благословив і підтримав його, бо згодом став Петро сумлінним та чесним господарем, і покладав він свою матуся до себе жити.

НАША МАТИ

– Що на світі наймиліше? –
мати запитала.

– Ти, кохана ненько наша, –
діточки сказали.

– Вам, малята мої любі,
ще і те слід знати,
що крім мене є на світі
друга ваша мати.

Бо та, друга, всім нам мати,
що нас сповивала,
хлібом-сіллю і водою
всіх нас годувала.

Її мова, люба й мила,
нас завжди втішала,
її пісня голубила,
до сну колисала.

Матінка ця – Україна,
любить її, діти,
і собою прикрашайте,
як садочок – квіти.

І для неї, любі дитки,
зростаєте на втіху.

Де б не були, пам'ятайте
про рідненьку стріху.

Пам'ятайте мову рідну,
що вас забавляла,
і ласкаву ніжну пісню,
що вас присипляла.

А у світі, у просторім,
про добро подбайте,
За українську мову й пісню
ви життя віддайте!
Олександр Барвінський

СТАРШИНА

Батьки вдома – то старшина в родині. Їх слухають діти і роблять усе, що вони радять. Батьки піклуються про лад і порядок у хаті, а також про достаток усіх членів родини.

Учителі – то наставники у школі. Вони навчають дітей усіх шкільних наук, дбають про їхню освіту, а учні вчать у них, виконують завдання доручення.

Громаду очолює голова. Він турбується про порядок і згоду в громаді. Його поважають і шанують усі громадяни.

Священники – то духовні наставники для людей. Вони вчать своїх вірних молитися, здійснюють для них службу Богу, справляють священні таїнства, еднаючи з Господом, а миряни їх шанують і прислухаються до них.

Президент, парламент, уряд та суди – то верховна влада у країні. Вони піклуються про спокій і добробут у державі, про військо, що обороняє країну від ворогів, про освіту й медицину, про достаток, соціальний захист і щастя усіх громадян. А жителі держави підтримують владу, обираючи її.

Кожна влада і закони на Землі – від Бога. Хто не порушує законів, той слухається Бога. За порушення законів настає покарання.

СИРІТКА

Сиротинонька, бідна, опущена,
завжди ходить тужлива й засмучена.
Так доводиться їй горювати,

та не втішать ні батько, ні мати.
Але в горі їй плач не pomoже,
пожалій сиротиноньку, Боже;
Поможи поміж люди їй жити,
працювати, на хліб заробити.
Добрі люди, що діточок мають,
про погане для них не гадають.
Та не знати, життя яке вдасться,
чи в добрі бути їм, чи в нещасті.
Чесні люди сирітку приймали
і як власну дитину тримали.
І зростили, і вивели в люди.
Господинею славною буде!
І тепер хазяйнує уміло,
з чоловіком живуть в парі мило.
Бога шанують і Його прославляють,
прощає їх Бог, і усе вони мають.

Ви, сирітки, про це пам'ятайте,
Господа на поміч закликайте.
Промине все лихе, і у старості
замість смутку Господь дасть вам радості
Олександр Павлович

ІСУС ХРИСТОС СЕРЕД ДІТЕЙ

Ісус Христос ходив від села до села і вчив людей.

Одного разу навчав цілий день і надвечір прагнув відпочити. Але багато матерів з малими дітками хотіли підійти до Ісуса і попросити у Нього благословення для своїх дитяток.

Святі апостоли не збиралися пропустити їх до втомленого Христа. Але Ісус дізнався про це і промовив:

– Дозвольте цим матерям та їхнім діточкам підійти до мене, бо ті діти непорочні і для них відкрите Царство небесне.

Святі апостоли пропустили матерів і дітей. Ісус Христос поклав свої найсвятіші руки діткам на голови і благословив їх.

Діти повинні всеблагото Ісуса Христа також дуже любити і робити все, чого Він навчав слухатися батьків та вчителів, ходити до Церкви і молитися, вчитися старанно і добре працювати.

Така дитина буде щасливою на землі і дістане після смерті Царство небесне.

ДІД І КАМІНЬ

Ішов дід через дорогу
та й забив об камінь ногу.
– Нащо таке лихо, – каже, –
посеред дороги ляже?
І калічить людям ноги!
Заберу його з дороги!
Раптом з Грицевої хати
вибіг пес, чорний, кудлатий,
і до діда! А дід в крик,
хап за камінь – пес і втік.

* * *

Кожна річ, що є на світі,
хоч мала і дрібна,
але людям знадобиться
і для них потрібна.

ТРИ МЕТЕЛИКИ

Були собі три метелики: один жовтий, другий – червоний, а третій – білий. Усі троє весело грілися на сонячному світлі і витанцювали на одній, то на іншій квіточці так, що від радощів ніяк не могли втомитися.

Аж раптом сипонув сильний дощ, і метеликам хотілося розлетіти по домівках, але двері до них були зачиненими, а дощ лив не припинючись. Звернулися тоді метелики до тюльпана, що квітував поруч, і попрохали його:

– Маленький тюльпанчику! Відчини нам будиночок свій, щоб заховалися ми в ньому від дощу.

Маленький тюльпан так їм відповів:

– Жовтому та червоному гостинно відчиню, а білому – ні.

Тоді червоний і жовтий метелики промовили:

– Якщо ти нашого білого брата не впустиш, то й ми не підемо до тебе.

А дощ тим часом припустив ще дужче. Метелики полетіли тепер до лілії і звернулися до неї:

– Люба ліліє! Відчини нам квіточку свою, щоб ми геть не змокли.

Відповіла їм лілія:

– Білого гостинно прийму, бо він – такий, як і я, а вас – ні.

Тепер уже білий метелик відповів:

– Якщо братів моїх не приймаєш, то і я не бажаю іти до тебе. Краще нам зовсім змокріти разом, ніж залишити одне одного.

Отак разом вони полетіли далі.

Побачило сонечко з-за хмар, що так дружно тримаються гуртом трійко намоклих метеликів, і розігнало дощ. Почало воно тепло гріти і швидко висушило метеликам крильця. Знову вони охоче пустилися гратись і літали, доки не настав вечір. Тоді вони гуртом полетіли додому спати.

НЕСЛУХНЯНИЙ ГОРОБЧИК

Була собі горобчиха,

що зазнала горя й лиха.

Трьох діточок вона мала,

але кицька двох впіймала.

Горобчиха прилітала

і горобчику казала:

– Не йди з гнізда, сину мій,

бо впіймає кіт лихий.

А горобчик так гадає:

«А у кицьки крил немає,

виберусь я трішки з хати,

щоб довкола політати».

Сів горобчик на паркан

і надувся, ніби пан.

Кицька ззаду дряп-дряп-дряп,

горобця за хвостик хап!

Горобчиха прилетіла

і у відчаї присіла:

«Так от дітки пропадають,

що неслухами бувають!»

ЗИМА

Діти прокинулися вранці і побачили, що в хаті якось дуже повітлішало. Виглянули у вікно і радісно закричали: «Сніг, сніг!»

І справді, пухнастий сніг вкрив усю землю, дерева й хати. Зійшло сонце, а сніг своїм сяйвом аж у очі б'є та мерехтить.

Вибігли діти з хати. Дороги не видно. На подвір'ї треба було розчистити те місце, де кури звикли їсти. Але довго надворі не можна було встояти.

Мороз хапав за пальці, і треба дітям ховатися. Замерзлі, вони біжать знову до хати грітися.

Взимку день дуже короткий. Нема часу впродовж дня побавитися досхочу. Не встигнеш озирнутися, як уже й вечір.

Зимові вечори, проте, бувають дуже довгими. Щоб не нудьгувати, люди шукають собі роботи. Жінки та дівчата сидять за шитвом чи прядивом,

щоб улітку мати на сорочки. Чоловіки, понапувавши й нагодувавши худобу, сходяться до хати. Дітки попрутулюються до старенької бабусі, просять її розповісти казку. Тоді стає веселіше. Дітвора слухає довго, а поки втомлена не посне. Старші діти-школярі читають книжки вголос. Усі слухають, і тільки чути фуркіт прядки або чийсь шепіт порушує подекуди тишу.

СНІГОВА БАБА

Нумо, хто з вас найпрудкіший,
то ідіть в садок скоріше.
Сніг усюди там лежить,
бабу треба нам зліпити.

Хлопці поклик підхопили,
бабу з снігу враз зліпили.
Очі із вуглин зробили,
рот із буряка стулили.

От так баба! Молодці!
Ну, дивуйтесь, горобці!

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

Мала Тетянка перед святом Миколая висунула свої валянки у вікно, щоб Святий Миколай міг покласти у них дарунки. Лягла дівчинка тим часом спати і швидко заснула. Приснився їй Святий Миколай із довгою бородою, який клав свої дарунки їй у валянки.

Батьки побачили, що Тетянка заснула, зібралися й пішли до сусіда на гостини.

Тим часом один злодій забрався до хати. Відчинив він двері і зайшов прямисінько до кімнати, у якій Тетянка спала. Бачить, що нікого крім маленької дівчинки в господі немає, та й почав поратись у скринях і збирати у мішок усе, що на очі потрапить.

Раптом щось упало на підлогу, і Тетянка прокинулась.

– Ти, Святий Миколай? – запитала дівчинка бородатого крадія.

Ні слова той не промовив і, мов укопаний, стояв перед ліжком дитяти.

– Ти приніс мені дари у цьому мішку? О, який ти добрий, Святий Миколаю! Я теж робитиму добро! Чи заспівати тобі «Ой, хто, хто...»?

Злодюга кивнув головою, а Тетянка заспівала. Злодій, не промовивши жодного слова, поставив мішок з усіма речами, а на столі залишив записку, в якій написав: «Я прийшов красти, але непорочна дитина не допустила мене до гріха. Відтепер і я хочу бути непорочним!»

ПІСНЯ ПРО СВЯТИТЕЛЯ ХРИСТОВОГО МИКОЛАЯ

Ой, хто, хто Миколая любить,
ой, хто, хто Миколаю служить,
тому Святий Миколай
на всякий час помагай, Миколаю!

Ой, хто, хто спішить у Твої двори,
того Ти на землі і в морі
все хорониш від напасти,
На даєш йому пропасти, Миколаю!

Миколай, молися з нами,
благаєм Тебе зі сльозами,
будем тебе вихваляти,
ім'я Твоє величати, Миколаю!

ЗАЄЦЬ І ЛИС

Зібрався одного разу заєць із лисом на лови. Було це взимку. Ніде немає жодної зеленої травинки. Поля порожні, вкриті білим снігом.

– Запав живіт як..., – каже лис до зайця, – аж кишки злипаються.

– Я би погриз навіть своє вуха, – відказує заєць, – якби тільки міг його дістати...

Так вони зголодніли, що ледве сунулися. Раптом помітили неподсільську дівчинку, що несла кошик зі свіжими пирогами, від пахочих яких наші ловці мало не очманіли.

– Знаєш що, – мовив лис, – лягай посеред дороги. «Добрі рукавиці дуть з тебе» – подумає дівча – та й підбере. А я тим часом схоплю кошик з пирогами, та й навтікача!

Тієї ж миті впав заєць на землю і прикинувся неживим, а лис причаївся за кучугурою снігу. Дівчина побачила гарного зайця, відставила кошик і нагнулася до нього.

Вискочив лис, ухопив кошика і чкурнув полем, аж закурило. Зірвавсь й заєць і пострибав за товаришем. Але лис і не думав ділитись пирогами із зайцем.

Зупинилися вони біля ставка, а зайчик і каже:

– Може, якось розживемося ми й на рибу? Мали б і пироги, і рибу – обід, понаїдалися б, як справжні пани! Та в мене, бач, хвоста нема, квіценський, як малий палець. А у тебе є на що глянути! Опустити його, друже, в ополонку, тоді риби почнуть чіплятися за твого хвоста, і пообідаємо в славу! Отже, поспішай, поки вода в ополонці не замерзла.

Лис дарма, що хитрий, а так закортіло йому поласувати рибою, що забув про всі застороги та й шухть свого довгого й пухнастого хвоста в ополонку.

– Тягни, – гукнув заєць через деякий час, – бо вже, мабуть, зловилося чимало риби великої та малої!

Шарпнув лис раз, другий – та ба! Не пускає – примієрз хвіст. Аж тепе здогадався рудий, що перехитрував його зайчисько. Узяв заєць кошика з пирогами і прямісінько перед лисовими очима поїв усі до одного.

– Зачекай, – каже зайчик, – зажди, не тягни сильно, бо там шукає велика до тебе вчепилася, ще хвоста тобі відірве! – і дременув у ліс.

А лис сіпався на ставку, як пес на ланцюгу.

ВЕЧІРНЯ МОЛИТВА

Одна багата пані збиралася лягати спати. За звичаєм своїм читала вона вечірню молитву, коли раптом погукали її до хворої приятельки у сусіднє місто. Вона залишила молитовник на столику, що стояв біля ліжка, а сама вирушила.

Злодій, що спостерігав за нею, захотів скористатися сприятливою нагодою. Він заліз по драбині у вікно до кімнати пані, запалив свічку і почав збирати всілякі прикраси.

Уже збирався йти з накраденим, та раптом побачив відкриту книжку, взяв її і прочитав рядки на сторінці: «Якби без гріха проминути цей день, Господи, яким би спокійним був мій сон! Якби без гріха прожити усі свої дні, якою би праведною була моя смерть!»

Ці слова настільки вразили душу крадієві, що залишив він усі речі, швидко пішов і відтоді покаювся. А цю оповідь розповів він сам у свої останні години життя.

ДИТИНА І МАТИ

– Розкажіть же, моя нене,
за що любите так мене?
– Ти про це не знаєш, сину?
Бо слухняна ти дитина,
і щовечора, й щорання
із цілунком шлеш вітання.
Заспівасш, як пташа,
й тішилась моя душа.

І люблю тебе я так,
більш, як ліс і поле птах.

– Розкажи й ти, мій голубе,
за що матір тобі любя?
– Чи не знаєте, матусю?
Що у Вас я всьому вчуса,
що зігрієте в морози,
обітрете мої сльози,
дня такого не мине,
щоб не втішили мене.
Всі відводите хвороби.
Все мені в вас до вподоби!

ВДЯЧНИЙ СИН

Не так давно жив собі бідний парубок. Набрідло йому копати і копати, тож вирішив він не поспішати з цими роботами. Але не тому, що не хотілося йому працювати, зовсім ні. Зате якесь благородне почуття прокинулося в ньому і не давало юнакові спокою. Відтак подався бідняк у сусіднє місто і почав там учитися. І добрий Господь настільки допоміг йому, що він потім митрополитом став.

Але не було в нього погорди. Прийняв він до себе свого бідного батька, і хоч які великі чини бували у нього, як у владики, на обідах, він завжди найпочесніше місце відводив для батька свого. Бо воістину виконував четверту Божу заповідь: «Шануй батька твого й матір твою, що тобі було добре, і щоб ти довго прожив на землі». І Бог благословив його довголіттям, бо помер він у глибокій старості на смуток цілому краю. І хоч тепер мирно спочиває у землі, пам'ять про нього передається від покоління до покоління.

ШАНУЙ РІДНИХ

«Шануй своїх і батька, й матір» –

Господь заповідає.

Хай вдячне й добре твоє серце
цю заповідь тримає.

Якщо їх будеш шанувати,
в житті не станеш бідувати.

Щоб гідно по життю іти
й сивин поважних досягти,
хай докладуть до шани руки
тобі і діти, і онуки.

Тож пам'ятай про це й міркуй:

«І батька, й матір скрізь шануй!»

Олександр Духнович

КИЇВ – НАЙСТАРІШЕ УКРАЇНСЬКЕ МІСТО

Відбувалося це дуже давно, коли святі апостоли розійшлися по всіх краях проповідувати Христову віру. У ті давні часи прийшов Святий Апостол Андрій до річки Дніпро.

Святий Андрій став над берегом річки під горами і промовив до своїх учнів:

– Чи бачите ви ці гори? На цих горах засяє ласка Божа, тут має бути велике місто і в ньому буде багато церков.

І зійшов він на гори, благословив їх і поставив там хреста та помолився Богові.

Через кілька сотень років по тому прийшли у ту сторону три брати, а найстарший із-поміж них був Кий.

На цих горах, над Дніпром, заклали вони велике місто і назвали за іменем старшого брата «Київ».

Те місто стоїть і донині.

Руські люди оселилися довкола Києва, жили вони по селах і в містах, а край цей став зватися Русь.

КОЛОМИЙКИ

Які гарні тії квітки, котрі зацвітають,
як щасливі тії дітки, котрі матір мають.
У людей – діти як діти, а я – сиротина,
мати може їх зігріти, я ж – Божа дитина.

Як померла моя мати, ой, біда-бідонька,
нікому мене спитати: як живеш, дівонько?
А щоразу, як згадаю матусеньку свою,
такі жалі обсідають, що заледве встою.

Нема наймиліших квітів, як на тій калині,
нема найдорожчих в світі, як мати – дитині.
Колоситься в полі нива, пшениця поспіла,
а матуся моя мила до Бога злетіла.

КОЛИ ПОВИННІ МИ ЙТИ ДО ХРАМУ БОЖОГО?

Господь Бог повелів нам, щоб ми щотижня шість днів працювали, а сьомий день, тобто неділю, присвятили Богові. Окрім неділі, потрібно присвятити Господу і свято (святковий день).

У неділю і у свято кожен християнин повинен відвідувати храм Божий, і там святе богослужіння богобійно слухати.

У храмі потрібно стояти смиренно; негоже там розмовляти і сюди-туда озиратися. Не треба забувати, що ми у храмі Божому постаємо перед лицем самого Господа.

Бог бачить не лише те, що ми робимо, а знає й те, про що думаємо.

ДІМ БОЖИЙ

Я коли на церкву поглядаю,
на душі приємність відчуваю.
Добрий люд до неї звик ходити,
щоб журбу на спокій замінити.

Голос дзвонів – і малих, і більших –
зве сюди і юних, і старіших.

Радісно ідуть до церкви люди,
бо у храмі спокою в душі прибуде.

Там дзвіниця вказує на небо
та нагадує усім про Царство Боже,
і що в церкві Богові молитись треба,
і тоді Господь нам допоможе.
В храмі слід поводитися гідно.
Церква Божа – і свята, й врочиста,
для усіх це місце близьке й рідне,
Божий дім, в якому світло й чисто.

ВЕДМІДЬ ТА ЗЛОДІЙ

Колись часом ходили селами такі люди, зокрема цигани, які заглядали тим, що ведмедя показували.

В одному селі такий циган прилаштувався на ночівлю до корчмаря. А де подіти ведмедя? Корчмар саме того дня продав кабана, тож хлів був порожнім, то туди зачинили ведмедя на ніч. Ведмідь влігся на соломіну й заснув.

Раптом серед ночі звір прокинувся від того, що хтось відчинив двері і зайшов до хліва.

А був то злодій. Зловмисник знав, що корчмар тримав угодовано кабана, але не відав, що кабана продали, а замість нього у хліві ведмедя зачинили.

У темряві почав крадій прив'язувати мотузку на ведмедя, вважаючи, що то кабан.

Ведмідь як схопиться, як зареве і давай лапами гамселити злодюгу.

Можете лишень уявити, як перелякався злодій, коли зрозумів, що потрапив у кігті до звіра.

Став він лементувати, зойкати. На гамір прислів циган і визволив крадія, який заледве зіп'явся на ноги від переляку, а тіло його було вже зранене.

У селі ще й дотепер глузують над тим, як втрапив злодюга у халепу ведмедем.

МОДЕРНІ ЗВІРІ

Сидить ведмідь на колоді,
штани собі крає,
а лисиця з старим вовком

та й у карти грає.
Сидить заєць на купині,
у сопілку дує,
вовчисько присвистує,
а кабан басує.
Олень гілля наламає,
коза варить їсти,
сліпа сова телефоном
розсилає вісті.
Лисенятко до обіду
солонину ріже,
а ласуня-ведмежатко
вже тарілку лиже.
А вовчиця для щеняток
хоче суп зварити.
По горі свиня побігла
сірники купити.
Василь Гренджа-Донський

МУДРА МИШКА

Вийшла мишка зі своєї нірки і побачила мишоловку.
«Ага! – подумала вона. – Тут поставили пастку. Що за наївні люди!
Підіпруть цеглину трьома кілочками і на одному з них прив'яжуть
шматочок сала. І це вони називають мишоловкою. Та, може, й справді
впіймали б, якби мишки не були розумними! Але ж ми знаємо, що як
тільки доторкнемося сала, гуп! Цегла впаде і приб'є до смерті. Ні, ні, мене
не обдуриш!»

«Але, – міркувала далі мишка, – можна ж просто понюхати. Від
того цегла не впаде. А я ж так люблю, як пахне сало. Таки понюхаю його
трішки!»

Вона побігла до пастки. Але заледве носик доторкнувся до сала, це-
глина – бух! – впала і розчавила нестриману мишку.

МИШКА

– Мишечко, куди ідеш?
Ти цукерочку крадеш?
– Зжальтесь, пані, Вас прохаю,
чотирьох синочків маю.
З голоду вони пищать,

їм несучи, хай поїдять.
Засміялась пані щиро:
– Неси, – каже, – мишко, з миром.
Я раненько теж вставала
діткам їсти готувала.
Як поснідають малята,
будуть ситі й мишенята!

ГАННУСЯ

Одного дуже холодного зимового дня вийшла Ганнуся з дому школи, тепло одягнувшись. Біля порогу зустріла вона бідну дівчину, яка тремтіла від холоду, бо вбрання на ній було блаженське, ще й місцями дране, чобітки теж пошарпані.

Ганнуся запитала змерзле дівчатко:

– Чому ходиш у такий лютий холод у такий легкій одежині?

– У мене немає тата, – відповіла дівчина. – Матуся моя дуже хворіє, мої молодші сестрички голодують, а бідолашна мама плаче. Я мушу від добрих людей просити шматок хліба.

– Ти дуже замерзла, ходімо в кімнату, посидиш біля печі, – запросила Ганнуся дівчинку до свого помешкання.

Бідна дівчина зайшла, а Ганнуся побігла до своєї мами і розповіла їй:

– Одна бідна дівчинка зараз у нас, вона дуже замерзла. Мама її хвора, малі сестри голодують, а хліба у них немає...

Ганнусина мама відразу взяла одну хлібину і дала бідолашці.

– А й справді, мамо, – продовжила Ганнуся, – бідна дівчина дуже замерзла, – вбрання у неї блаженське, а чоботи драні.

– Моє взуття буде завелике для неї, – відповіла мати, – інакше я би з радістю його їй віддала...

– Мамо, мамуню, мої чобітки будуть якраз до ноги бідній сирітці. А якщо маю їй іншу зимову одежину, то одну можна дати цій дівчинці.

– Добре, моя дитино, – але тоді у тебе залишаться лише одні чобітки й одна зимова шубка!

– Мені вистачить, – відказала Ганнуся. – Краще буде, коли і в бідної дівчинки буде одна-дві одежини, які я й так не одягаю зараз на себе.

– Добре, доню, роби, як знаєш.

Ганнуся збирала свої зимові речі, взяла чобітки і віддала бідній дівчинці.

Бідолашка з радості заплакала, а якою щасливою почувалася Ганнуся

МЛИН

Ой, у лісі дубина,
нижче лісу долина,
в цій долині ставочок,
при долині млиночок.
На колеса млиночка
лле вода із ставочка,
меле жито, пшеницю
на хліб, на паляницю.
Мельник Бога прохає,
збіжжя в кіш насипає,
меле і просіває,
і мішки наповняє.
І ми Бога прохаймо,
за той дар величаймо:
за той хліб, за ту кашу,
за все збіжжя і пашу.

МІСТО

– Нумо, дітки, якщо добре навчатиметеся, то наступного тижня поїдемо в місто! – так казав учитель, коли учні йому добре відповідали. Діти надзвичайно зраділи і добре підготувалися до визначеного дня.

І ось поїхали вони у місто. Учитель про все розповідав і пояснював. У місті багато людей живе. Тому будинки розташовані близько один біля одного. Багато будівель збудовані у два, три, чотири й більше поверхів. Подвір'я в містах дуже вузькі, а деінде їх зовсім нема.

Вулиці прості й камінням вимощені. Де вулиця значно ширшає, те місце площею, або майданом називають. І церкви на таких широких місцях будують.

У місті є багато шкіл, пошта, міська рада та інші будівлі. У деяких містах розташовані казарми для вояків і лікарня для хворих.

Крамниці в містах переважно знаходяться в будинках або окремих спорудах. У магазинах господарі продають свої товари.

У готелях подорожні отримують помешкання та їжу.

На фабриках виробляють тканини, цвяхи, сірники, цукерки та багато іншого. Міськими вулицями багато люду простує. Машина за машиною біжить. До міста прокладено залізницю, якою курсують потяги. Вони привозять сюди людей і товари.

І ми залізницею дісталися до міста і повернулися додому.

Наступного дня у школі обговорювали, що саме бачили у місті.

РАНКОВА МОЛИТВА ШКОЛЯРА

Рано встану, перехресцуся,

батькам своїм уклонюся:

дай, Боже, Вам день щасливий,

спокійний, легкий, чутливий.

У гарне вбрання вберуся,

навколішках помолюся.

Від серденька дух увесь

до Бога порине днесь.

Скажу: Боже мій Святий,

Создателю преблагий,

котрий сотворив буття

й мені дарував життя.

Я славлю Тебе, Отець,

Всевишній Чесний Творець,

що спокій мій хоронив

й від сну на день пробудив.

Подяку несую свою

і серцем хвалу даю.

Вдячний Тобі, Боже мій,

Твій вірний слуга й раб Твій.

Дай Боже, мені щасливо

гортати життєву ниву.

Безгрішним щоби прожити

і вірно Тобі служити.

Талан віддаю я мій
під захист надійний твій,
і віру свою, і мисль
під Твій животворний смисл.

З просвітою ідучи,
корисним бути навчи
лише у славу Твою,
на користь і честь мою.

Помилуй моїх батьків,
моїх добрих вчителів.
Сестру, брата, всіх краян
і відданих християн.
Олександр Духнович

ДОБРОЧИННА ДІВЧИНКА

Стояла сувора люта зима. Маленька Ніна – дочка-одиначка багатих батьків – згрібала усюди крихти, збираючи їх до однієї посудини. Потім, коли їх назбирувалося чимало, виходила надвір і ті крихти розсіювала. Руки бідолашної дівчинки нерідко так замерзали, що вона аж тремтіла.

Бачили рідні, що вона робить, і втішалися, запитуючи:

– Скажи, люба Ніно, навіщо ти це робиш?

– Бачите, – відповідала дівчина, – все навкруги вкрите кригою, а тому маленькі пташки не можуть знайти собі їжу, дуже страждаючи через голод. От я і годую їх, як роблять це багаті люди, годуючи бідних.

– Це справді добре, доню, але сама ти не можеш піклуватися про всіх! – відповів їй тато.

Ніна на це відказала:

– Багато дівчаток роблять те, що й я. Так само й чимало заможних людей допомагають бідним.

«Яка у нас добросердна дитина, і ми почувемося щасливими!» – раділи батьки.

ВЕЧІРНЯ МОЛИТВА ШКОЛЯРА

Прийде вечір, й тоді мати

погукає вечеряти.

Їсти буду небагато

і тихенько піду спати.

Та спочатку позбираю
свої речі, поскладаю.
Перед образом схилюсь
і до Бога помолюсь:

«Закінчив я діло своє,
хай святиться ім'я Твоє,
славен Господи, гряди
і всі біди відведи!

Поможи мені заснути,
щоб із Янголом побути,
завтра рано-вранці встати
і старанно працювати.

Я уже вкладаюсь спати,
іду з Богом спочивати.
Отче, під любов Твою
душу віддаю свою.

Дай же, Боже, і батькам,
моїм добрим вчителям,
всім дай, Боже, добру ніч
і Янголів на поміч.

Сон спокійний дай всім нам
й любим хрещеним батькам.
Подаруй всім добрі сни,
захисти і схорони!

КАМ'ЯНА ДОШКА ТА ГРИФЕЛЬ

Любий мій брате Павле!

Тато одного разу взявся якийсь товар відвезти до Львова і мене прихопив із собою. Боже, що там я побачив! Високі гори, зелені ліси мальовничі долини, з чистою, мов сльоза, водою річки, привабливі села і міста спостерігав. Усього й не розкажеш. Але про одне з відвідин на нашому шляху розповім докладніше, бо знаю, що це тебе зацікавить.

Татові кортіло побачити кар'єр у Мариновій долині, де той камінь видобувають, з якого наші шкільні дошки зроблені. Зарані вирушили ми в дорогу. Шлях вів повз гори єдиною долиною, що була вкрита густим лісом і стрімкою річкою перерізана. На гіллях дерев безліч пташок наспівувало, а серед м'якого моху де-не-де гладесенька кора виблискувала.

Раптом гуркіт, стукіт, клацання і чоловічі вигуки почулися.

Це була саме та гора, біля якої розташована багата копальня. Біля неї лежать кам'яні плити, як аркуші якоїсь величезної книги. З цих плит роблять наші шкільні дошки. Дві спеціальні машини вирізають із дна кар'єру плити і складають до купи, інші ріжуть їх за різними розмірами і краї рівняють. Потім воду на заготовки ллють і каменем їх обточують, далі обливають олією, посипають вугільним порошком і гладенько шліфують.

Інші робітники обрамляють готові дошки новими білими рамами. Рами переважно виготовляють зі звичайного смерекового дерева, але деякі рами, що випало побачити, були візерунчастими.

Отак виготовляють у Мариновій долині кам'яні дошки, на яких так гарно писати і малювати, а до того ж вони легкі й дешеві.

А грифелі з м'якої руди виготовляють. Руду не на плити, а на бруски розколюють. Коли їх обробляють, рясно водою поливають і вкривають листям, щоб не висихали. Далі молотками розділяють на куски, розколюють на тонкі палички, а на завершення обточують і розгладжують. З одного боку грифелі обгортають папером або дерев'яними пластинками обкладають, як олівець.

Частина робітників готові дошки та грифелі пакують, потім складають у скрині, щоб їх зручно було надсилати у будь-яке місце країни.

Тато купив мені один набір грифелів за дешевою ціною. Дорогою ми ще дізналися, що бруски з каменю використовують також для будівництва будинків, вимощують ними вулиці, а з деяких виготовляють стільниці. Камінь із Маринової долини користується попитом, бо його легко видобувати та обробляти.

Бувай здоровий!

Залишаюся твій вірний брат Роман.

Я – ЛЮДИНА

Я – людина. Тепер я ще маленький, але раніше був ще меншим, коли не міг ні ходити, ні говорити.

Тоді я був немовлям. Нині я дитина, а коли мені виповниться роки 15-16, буду вважатися юнаком.

Промине ще кілька років, я виросту, стану великим та міцним, збудуюсь дорослим чоловіком.

Мине ще років із 30 і почну старіти. Потім мені доведеться померти, тіло моє повернеться в землю, звідки воно і взялося. Але душа моя не помере, адже Бог дарував мені безсмертну душу.

Душу не бачимо, але душею міркуємо, пам'ятаємо, думаємо.

Тварини не мають душі, тому вони не здатні ні думати, ні говорити.

Душею звертаємося до Бога-Творця, Йому дякуємо і Йому молимося.

МОЛИТВА ПЕРЕД ОБІДОМ

До Тебе, Боже, руки возносимо,
про хліб насущний Тебе ми просимо.

Дай, щоб ми сьогодні поласували,
і Тебе навіки-віків прославляли.

ДІТИ І ВІТЕР

Одного разу пішли двоє діток до лісу. Це трапилося взимку, коли було дуже холодно. Дівчинка і хлопчик хотіли, щоб у хаті було тепло, а тому вирушили по дрова.

Коли діти прийшли до лісу, почали бігати, щоб зігрітися. Тоді назустріч їм вийшов вітер. До нього звернулася дівчинка:

– Швидше наламай нам, любий вітре, багато гілля з дерев, щоб ми могли якнайшвидше повернутися додому.

Тоді вітер угамувався і мовив до дітей:

– Я хочу для вас це зробити, але за це візьмете мене з собою з лісу до хати. Тут на волі дуже холодно, а мені так хочеться хоча б раз біля печі зігрітися.

Діти погодилися, пообіцявши, що візьмуть його із собою.

Тоді вітер заходився бешкетувати біля верхівок дверей, ламаючи гілки. Позбирали їх дітки, підперезали у в'язанки. Швидкими кроками поспішили вони додому, а слідом за ними мчав вітер.

Сестричка першою увійшла в хату, за нею чимдуж вскочив у помешкання братик і хутко зачинив двері за собою. А що ж вітер? Він залишився перед будинком, а діти сміялися з нього. Той стогнав, стукав у шибки, але дітям було байдуже. Вони лише проказали йому: «Іди назад до лісу, бо ти застудиш нам кімнату».

Розлютився вітер. Вихором він крутився біля хати і не відходив, лише гудів, ревів, завивав, що діти не дотримали обіцянки. Врешті піднявся він на дах і почав дути у димар.

Діти тим часом поклали дрова у піч, але вони не хотіли горіти. Разом із матір'ю роздмухувати їх намагалися, проте марно, лише кашлем заїшлися від диму, що застилав кімнату.

Тоді промовила матінка:

– Якась має бути цьому причина, що дерево горіти не хоче, і у печі вогню немає. Скажіть-но, дітки, чи нічого лихого ви не накоїли?

Тоді діти розповіли про лісову пригоду і зізналися, що не дотримали слова, яке дали вітрові.

Мама вислухала їх і сказала:

– Так чинити несправедливо. Кожна людина вчиняє погано, коли не виконує того, що пообіцяла. А тому йдіть швиденько і впустіть вітер до хати через двері або вікно, і він знову стане вашим приятелем.

Діти зробили так, як звеліла матуся. Вони відчинили двері, і вітер зайшов у кімнату, подув у піч. Швидко вогонь розгорівся, а дим чкурнув у піч і втік нагору через димар. Зігрівся вітер у хаті і тоді залишив її, бо він ніде довго не затримується, а чимдалі поспішає.

ВІДВАГА ГЕРОЯ

– Пане капітане, – промовив керманіч корабля, – мені здається, що щось тліє, але не можу визначити, що саме.

Капітан стривожено почав винюхувати повітря. Подекуди він справді вчував чіткий запах диму, але не міг збагнути, звідки той походить. Перешукав, одначе, увесь корабель, але нічого підозрілого знайти не вдалося.

Через деякий час уночі гострий дим наповнив корабель, і тоді капітан вигукнув:

– Стерновий, я вже знаю, що горить: вогонь охоплює корму!

– Треба корабель до берега завернути, – відповів керманіч, який відчув величезну небезпеку. І він приготувався до найгіршого.

Коли залишився сам, звів погляд до неба і попросив Бога, щоби додав йому сил виконати свій обов'язок до кінця, а потім щоб його вдовою опікувався і став батьком для діток-сиріт. Потім став він непорушно біля керма і взяв курс до найближчого берега, а корабель погнав, мов стріла.

Матроси з усіх сил намагалися приборкати вогонь, але той лише посилювався. Машина мчала щодуху. Усі пасажири зосередилися біля багажного відсіку, бо там завдяки протягу дим швидко розвіювався.

А мужній стерновий продовжував стояти біля керма, охоплений зусі ядучим димом.

Капітан і моряки робили все, що могли, поливали задню частину судна, але зупинити розбурхану пожежу їм не вдалося. Вже почала підлога під ногами керманича горіти, але відважний чоловік не зрушив зі свого місця, бо у його руках перебувало життя вісімдесяти осіб. Він тільки само вдивлявся у бік берега і міцно тримав кермо у руках.

Люди на березі побачили палаючий корабель і почали подавати нинішнім сигналами, куди їм слід причалити. Керманич усвідомлював, що от-от його охопить вогонь, проте продовжував гнати корабля, подумавши додаючи йому крил, бо відчував, що триматися палаючому судну залишилося лише кілька хвилин.

Раптом заскреготіло днище, і після рятівного поштовху корабель сіпався на піску. Усі врятувалися, і стернового теж винесли на берег, але в якому стані! Одяг його спопелився, ноги були обпалені. Але Господь благословив зусилля лікаря – і через кілька тижнів він почав поправлятися.

Той, хто врятував життя багатьом людям, теж зміг й надалі втішатися своїм життям.

ПООБІДНЯ МОЛИТВА

Дякуємо, Боже милий,
що Ти нас нагодував,
й просимо, щоб скільки жили,
хліб та сіль нам дарував.

РОЖЕВИЙ МЕДЯНИК

Мала Оленка пішла якось разом із матусею на прогулянку. Було це перед Різдом, і у вітринах крамниць чого тільки не пропонували. Оленка зайшла до крамниці, щоб купити собі медяників. Вона з цікавістю розглядала різнобарвне медове печиво. Один медяник видався їй найгарнішим. Він був рожевого кольору, а всередині мав білі квітки з написом. Дівчинка не вмiла ще добре читати, тож довго розглядала літературі і нарешті прочитала: «О-лен-ка».

Мама почула, що донька так гарно прочитала своє ім'я, відтак купила їй медяника. Оленка дуже зраділа, а коли повернулася додому, всім його показувала.

До Оленки навідалася подруга, яку також звали Оленою, але була вона бідною, не мала ніяких іграшок. Та читала набагато краще від Оленки, тому враз прочитала на медянику слово «Оленка».

– У тебе теж повинен бути такий медяник, раз ти відразу прочитала своє ім'я, – мовила Оленка до своєї подруги, яка розглядала коржика.

– Ой, ні, – відповіла дівчина.

– А чому?

– У мене нема ані мами, ані тата, – з сумом пояснила.

Оленка тим часом поглядала то на медяника, то на подругу... Ще раз обдивилась вона зусбіч свого медового коржа і сказала:

– Я даю його тобі, бо ти прочитала напис краще за мене.

Бідна дитина дуже зраділа, подякувала подрузі і ще дужче її полюбила.

Олену рідні похвалили, бо діти, які відмовляють собі у задоволенні, щоб для інших приємне зробити, заслуговують на любов і похвалу.

А бідна дівчинка берегла медяника, а як тільки дивилася на нього, відразу згадувала добре серце своєї подруги.

ЗАГАДКА

У білій свитці

і в білій намітці

баба стояла,

на світ позирала.

Як змотала з сонця

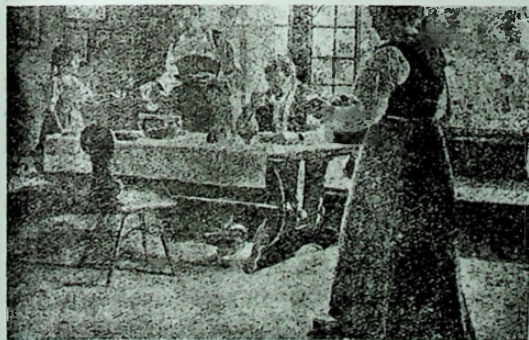
ясні волоконця,

то десь і пропала –

і сліду не стало!

Пішла туди,

не знати куди! (Місяць)

ЩО ЇСТЬ ЛЮДИНА?

Кожна людина мусить їсти і пити. Їмо страви. П'ємо напої. З борошна печуть хліб, булки, пироги, калачі та інше. Люди їдять також юшку, борщ, соління, городину і м'ясо. З м'яса варять юшку, його смажать, запікають.

М'ясо буває з різних тварин: яловичина, телятина, баранина, свинина, птиці, а ще – риба і дичина.

Черешні, вишні, сливи, груші, яблука та інші фрукти і ягоди досить свіжими, вареними та сушеними. Горох, боби, квасоля, морква, ряпки, огірки, капуста та інші овочі – дуже корисні для здоров'я. Картопля особливо смачна потовчена з підливою. Молоко, сир, бринза, масло, яйця – найпоживніші страви. Крім молока, п'ють люди воду, чай, какао, соки, квас і спиртні напої. Але пиво, вино і горілка містять у собі алкоголь, який дуже шкідливий для здоров'я.

Не живи, щоб їсти й пити, але їж і пий, щоб жити.

У РІДНОМУ КРАЮ

Наближалася зима. Щодня збирались у зграї перелітні птахи, прощались з рідним краєм і відлітали до теплих країв. Останніми скупчились і раділися ввечері ластівки та шпаки, щоб зранку відлетіти.

Тоді одна ластівочка повернулася до свого гніздечка, щоб із ним щораз попрощатися. Дорогою стріла приятеля горобця, дуже засмученого.

– Черр! Черр! – защебетала, вітаючись, ластівка.

– Цвіррр! Цвіррр! – відповів горобець.

– Чому так сумуєш, друже?

– Сумно мені дивитись, як ви відлітаєте, бо це означає наближення зими та її невідступних супутників: холоду, голоду, нужди й недовіри. Тисячі з нас загинуть, і нікому невідомо, чия черга прийде назавтра, ніхто не знає, чи дочекається весни.

– Лети з нами – в теплих краях так гарно, сонце пригріває, дерев увесь рік Божий вкриті плодами, комах і зерна також знайдеш доволі. Лети з нами, – заохочувала приятеля ластівка.

Горобець подумав і відказав рішуче:

– Ні, не полечу. Краще житиму у своїй вітчизні в холоді та голоді, ніж шукати добробуту і тепла сонячного у заморських краях. Якось виживатиму. Іноді біля курей чи качок, подеколи з коником у стайні, а часом дівтора винесе якісь крихти зі столу, отак і переживу зиму.

– Мабуть, забув ти, небораче, як мерз останньої зими і не раз заледеніли смерті уникнув.

– Але й тобі було не краще за морем. Італійські пташники ввіймали усю твою родину, і ти була б загинула, якби не корабель, на якому врятувалася.

– Твоя правда, – відповіла ластівка, – нам, пташкам, нелегко на світі. І тут погано, і там не краще...

– Не полечу рішуче, – дав остаточну відповідь горобець. – Інколи зацвірінкаю людям, вони й поділяться крихтами зі мною, так і зимува- тиму. А на чужині згинув би я з туги за рідною землею! – І залишився.

Наступного дня горобчик почав підшукувати собі нове гніздо, бо його літнє гніздечко вже розсохлося та ледь трималося, і навіть за бла- генького подиху вітру могло полетіти долу. З минулих зимівель він знав, що взимку краще триматися поближче до людських помешкань, бо там і тепліше, і прохарчуватися легше.

Аж ось натрапив горобець на пристойний будинок. Спочатку зазир- нув до ластівчиного гнізда, але воно, на жаль, було геть зруйноване. За- журений всівся він на даху і раптом побачив залишене гніздище лелек.

«Цвір! Цвір!» – ускочив пташок з радісним цвірінканням до леле- чого гнізда, і так воно йому сподобалося, що вирішив у ньому й осісти. Влітку він не надто квапився працювати, а тепер без перепочинку збирав загублене курми пір'ячко біля курників. Назносив його так багато, що взимку в хуртовину міг у ньому гарненько закутатися й зігрітися, так що ніякі вітри йому не дошкуляли.

І таки добре жилося горобчикові. Діти пам'ятали взимку про бідолашних птахів, щодня по обіді збирали зі столу крихти і сипали їх пташкам. А нашого горобця вони вже добре примітили.

Наближалось Різдво. Дітвора, заклопотана святковими приготуван- нями, забула про горобчика і не виносила йому їжі. Стайня і курник були щільно зачинені, щоби птиця та худоба не замерзли. Через те не міг го- робчик знайти собі бодай якоїсь поживи. Вже два дні він не мав ані крих- ти у дзьобику і тільки відігрівався у гнізді, але голод не давав спокою.

Вилетів, отже, він із кубельця і сів біля вікна дитячої кімнати. Але діти про нього не згадували. Бідолашна пташина гукала, цвірінкала, за- зирала у вікно, та все марно, дітлахи зовсім забули про знедолену пташ- ку. Посеред кімнати стояв стіл, що угинався під святвечірніми стравами, і всі лише чекали сходу першої зірки, щоб сісти вечеряти.

Раптом сильний порив вітру скинув ослабленого горобця з віконного піддашка на землю. Марно намагалася знесилена пташина зіп'ястися, і вітровій тим часом відніс її на самісінький поріг хати. Тієї ж миті відчинилися двері, і на ганок вибіг тепло одягнений хлопчик. Він відразу помітив горобця і погукав своїх сестричок, які пташку зігріли й нагоду- вали, а наймолодша з них почепила на ялиці кошачок, наповнений зер- нами для горобчика.

Надворі здійнялися хуга і заметіль, а сильний зимовий вітер нещодавно скидав із дерев і закутків пташині гнізда. Сніг щедро засипав землю, але у хаті було затишно і тепло, бо там панувала любов, яка і бідну пташину велить прихистити. Тож горобчик радісно сидів на верхівці свіжово прикрашеної різдвяної ялинки, весело собі щебетав, втішаючи життям і тим, що не залишив рідного краю. А чи повернеться до нього ластівка?

ІВАНКО

– Уже готова вечеря, а Іванка нема, – каже мати.

– Може, щось із хлопцем сталося? – захвилювався батько. – Давно вже вирушив за ним на залізничну станцію візник кінями. Де ж вони там припізнилися?

Аж ось привітно здалеку залунали дзвіночки, сповіщаючи про наближення коней. Тато з мамою, а з ними й усі діти радісно виходять зустрічати гімназиста Іванка.

Але радість швидко змінилась острахом, коли сани зупинилися біля воріт, а Іванка в них не було.

– Та що ж сталося? – наразі всі почали схвильовано перепитувати.

– Нема Іванка! – каже візник, виглядав я його на станції, були там товариші його, і вони сказали, що Іванко з ними не їхав.

Батько спішно рушив на пошту і надіслав телеграму до міста із запитом, що сталося з сином.

А мати і сестри місця собі не знаходять з невідомості та жалю. Яка ж причина, що Іванко не приїхав на Святвечір? «Може, захворів хлопець», – міркують собі.

Сумний то був Святвечір...

Тато повернувся з пошти і промовив:

– Сідаймо вечеряти, а за Іванка помолимося всі. Бог допоможе, і коли заслуговуємо ми на Його милість, сум наш зміниться радістю.

Ще й не почали вони молитву, аж відчиняються двері – й Іванко в рідній хаті.

– Та як же ти дістався?

– Пішки! Через те й спізнився.

– Як же ти наважився пішки вирушити у таку далеку дорогу?

– Я дізнався, що на Різдво кожна щира українська душа повинна пожертвувати щось на нашу «Просвіту». Про це у нас у гімназії мова була, я заохочував до цього інших. І тоді один із товаришів поцікавився: «А ти що даєш?»

Тоді я віддав ті гроші, що ви мені надіслали на дорогу. Тому й довелося пішки йти додому.

– Ти дуже добре зробив, сину, що на просвітництво свій внесок зробив, – промовив батько. – Але ти ще замолодий для такого тривалого пішого зимового переходу. Не роби більше так. А про «Просвіту» попідкуємося ми, старші.

КОЛЯДА

(Твір єпископа Василя Поповича)

Божий Сину народився,
з неба до нас понизився,
з Діви нетлінної та непорочної
воплотився.
Породила Бога Слова
від кореня Давидова
Божа наречена, Марія пречиста
Іоакимова.

СВЯТИЙ ВЕЧІР

Довго й нетерпляче чекав Тарасик на Святий вечір. Він уже подорослішав та усвідомлював ту радість, яка наповнює душі тисяч людей того дня. Вже від посту він разом із братом Степанком та із сестрами почав готуватися до Різдвяного свята, щовечора розучуючи нові колядки. Татусь і матуся слухали їх і, якщо треба, поправляли.

Про що розповідає ця ікона?

Нарешті настав той довгоочікуваний день. Надворі було привітно, сніг виблискував від сонячних променів, погода була лагідною. Селом спішно бігали діти, бо матері відправляли їх у всіляких святочних справах. Господарі поралися на обійстях і біля худоби, прагнучи догодити цього дня і тим безсловесним створінням. Надвечір усе стихло, бо з першою зіркою на небі почалося свято Різдва – Святий вечір.

Тарасик страшенно зрадив, що разом із татом заносив до хати сіно, яким устеляв стіл і лавки. Коли зайшли до хати, татусь привітав усю родину з Різдвом і поставив біля столу дідуха. Помолившись, сіли всі до столу, що був прикрашений короваєм, – білим різдвяним хлібом, оздобою усіх страв. Мама подала страви, яких було дванадцять, і кожною з них потрібно було причаститися – на добрий урожай наступного року.

Після вечері встали всі з-за столу і завели коляду. Тарасик із Степанком заспівували, бо довго готувались і хотіли, щоб їхні голоси було чути найбільше. Потім, тепло одягнувшись, діти поспішили до своїх товаришів, які вже з Різдяною зіркою чекали на них на подвір'ї. Зібравшись у великий гурт, рушили вони селом від вікна до вікна і дружно співали колядки, славлячи піснями народження Христа.

Дорогою стрічалися їм інші ватаги колядників, з якими весело жартували. Збиткувалися вони з міхоноші, який носив за плечима величезний міх, що, однак, ще був порожнім. Неподалік знову перетнули громаду вже з вертепом. Колядники у ній були переодягнені у царів, пастирів, ірода, а також циган та євреїв.

Весело проминув той вечір. Хоча наш Тарасик трішки і змерз, але почувався радісно, адже разом із друзями ходив сповіщати про свято Різдва Христового.

З НОВИМ РОКОМ

З новим роком, браття милі,
в новім щастю, в новій силі
радісно вітаю вас
і бажаю, щоб в здоров'ю,
в мирі, з братньою любов'ю
відтепер ішов вам час.

І бажаю, щоб трудяще
те життя вам якнайкраще
без бідни минало всім,
щоб думками ви міцніли,
багатіли, не бідніли,
щоб веселій був ваш дім.

І бажаю, щоб ми згідно,
сміло, свідомо, свобідно

йшли до спільної мети:
в своїй хаті жить по-свому,
не коритися нікому,
лад найкращий завести.

Щирій праці – Бог поможе!
Дай нам, Боже, все, що гоже!
Іван Франко

КОПАЛЬНЯ

Одного разу пішов я до рудокопа і так до нього звернувся:

– Шановний пане рудокопе, я би хотів дізнатися, де береться золото.

Рудокоп відповів:

– Люба моя дитино, золото дістають із землі.

На це я знову запитав:

– Шановний пане, я би так хотів хоча б раз спуститися під землю, щоб побачити своїми очима, звідкіля видобувають золото.

Але рудокоп не хотів про це і слухати.

– Копальня дуже темна і глибока. Хто там упаде, не зможе більше піднятися нагору, – відказав він.

Проте я зібрався з духом і спробував його переконати:

– Пане рудокопе, я не боюся темряви, не боюся глибини і триматимуся міцно, щоб не впасти.

Урешті рудокоп погодився, промовивши:

– Якщо так будеш робити, гаразд, поведу тебе. Іди, одягни рудокопну одягу, прив'яжи позаду шкіряний пояс, як у мене, візьми в руки лампу і ступай за мною.

І ми почали спускатися вглиб копальні. Всілися обоє у велике відро і вхопилися за ланцюг. Відро з нами опустили у велику яму. Коли ми спустилися, ставало все темніше й темніше. Сонця вже видно не було, проглядалась угорі лише невеличка смужка неба. Нарешті відро дісталось землі, і ми вийшли з нього, але без ламп нічого б не побачили.

– Ми вже проминули шахту і тепер підемо у штольню.

Ішли довго й потемки. У штольні прохід був дуже низьким, тож рудокопові довелося увесь час схилитися. Я, проте, міг іти, не нахиляючись, бо був ще малим. Так ми дісталися інших рудокопів. Усі вони, як і ми, мали на голові шкіряний каптур, у руках тримали тонкий молоток, яким били по породі, відбиваючи від неї великі світлі шматки. Такий світлий камінь рудокопи називали рудою.

Один із них кидав руду на віз і через штольню возив до колодязя. Та уже інший робітник клав її у відро, а ті, що працювали нагорі, підіймали видобуток на білий світ.

Я поцікавився:

– А де ж золото?

– Воно заховане в руді, – пояснив один із рудокопів, – і тільки у великому вогні відділиться від неї.

Хотілося мені побачити той великий вогонь, але рудокоп зазначив:

– Треба бути терплячим, не все відразу, краще добре розглянь те, що тут є.

Я знову оглянув рудокопів, які працювали у цій темній штольні. Кожен, підсвічуючи лампою, ламав руду і кидав її на віз. Аж ось пролунав дзвінок. Рудокопи склали своє знаряддя і вигукнули: «Добре щастя!»

Це таким чином вони означали поширені привітання «добрий день» чи «дай, Боже, щастя».

Коли вибиралися з копальні, нас підіймали тією ж самою посудиною, якою витягували нагору руду. Надзвичайно зрадів, що знову був на поверхні землі і міг милуватися лагідним сонечком.

НОВОРІЧНА ЩЕДРІВКА

Ой, в нашій землі нова зоря
зійшла з-за моря! – Щастя Боже!

Світлим променем тьму просвітила,
людей збудила! – Ой дай, Боже!

В нашій стороні красна молода,
чиста, як вода! – Щастя Боже!

На руках несе, як соколятко,
красне дитятко! – Ой дай, Боже!

А та молода, треба вам знати,
то рідна мати! – Щастя Боже!

На руках її красна дитина,
рідна родина! – Ой дай, Боже!

А ти на небі, ясная зоря,
не йди за моря! – Щастя Боже!

Краще приязно світи віднині
рідній дитині! – Ой дай, Боже!

Щоби швидше нам гарна зростала,
лиха не знала! – Щастя Боже!
Та й у мирі щоб всім людям мила
щасливо жила! – Ой дай, Боже!

ОДЯГ ЛЮДИНИ

Усе, що люди одягають на себе, щоби прикрити тіло, називається одягом. Одяг захищає нас від холоду і спеки, дощу, снігу й вітру. Інший одяг у чоловіків, та інакший у жінок. У різних краях і одяг різний. Священники, вояки, деякі службовці мають своє спеціальне вбрання – форму. Різниця між собою колись одяг селян і жителів міст. Селяни носили сіряки, кожухи, валянки, чоботи, черевики, постолои, капелюхи й кучми. Селянки, крім кожухів, сіряків та взуття, одягали фартухи, запаски, кустки та рукавники.

Не одягайся нарядно, але охайно!

ЗДОРОВ'Я

Господар Михайло сидів утомлений важкою працею біля дверей готелю і з однією склянкою пива їв свій засохлий хліб. Невдовзі підкотив кінний екіпаж і зупинився перед готелем. Багатий пан, що сидів у ньому, наказав винести собі шинки й склянку пива, сидячи в екіпажі, не встаючи, все спокійно і з'їв.

Михайло заздрісно спостерігав за цим і так собі думав: «Якби ж то кожному так добре жилося!»

Раптом пан поглянув на нього і запитав:

– Брате, а чи не маєш ти бажання помінятися зі мною?

– Авжеж, саме про це й думаю! – без будь-яких сумнівів відповів Михайло.

Тоді пан враз наказав слuzі, щоб той зняв його з екіпажу.

Отче Небесний, що за дивина!

Ноги у пана були геть розбиті паралічем, і не міг він на них стояти, лише с'як-так спирався на милиці.

– То що, брате, ти ще бажаєш помінятися зі мною?

– Борони, Боже, – відказав Михайло, – не віддам я дві свої здорові ноги за всі коштовності світу. Краще їстиму чорний хліб, аніж шинку, і давати себе носити, як малу дитинку.

– Твоя правда, брате, – промовив багатій, – якби ти міг віддати мені свої здорові ноги, я б з радістю віддав тобі за них своїх коней, віз і багатство...

БЕРЕЖИ ЗДОРОВ'Я!

З кішки восени облазить стара шерсть, а на її місці росте гущіша тепліша. Інші тварини, від найменшої до найбільшої, щороку отримують новий волосяний покрив, бо всемогутній Бог дбає про них, щоб холодної зими не замерзли чи не захворіли.

І про нас піклується Бог. Дав нам розум, а тому будуємо ми собі хатки, дбаємо про вбрання та взуття. В хатах тепло, а коли йдемо кудись, то обов'язково одягаємо теплий одяг, шапку, взуваємо чоботи чи валянки, щоб не замерзнути, бо саме через застуду виникає найбільше хвороб.

Чистоти потрібно дотримуватися, помірно їсти і пити. А якщо розігріємося сильно, то відразу воду не слід пити, бо від того часто помирають.

Чистота, порядок та помірність – то найперша умова здоров'я!

Про що розповідає цей малюнок?

СТЕРЕЖИСЬ ОКОВИТОЇ!

У завідувача Івана повмирали від хвороб старші діти, залишився лише найменший – Михайло. Батько й мати дуже любили одинака, оберігаючи його від усіляких напастей. Коли Михайло хворів, то все що бажав, давали йому батьки і цим дуже розпестили його. А тому він не раз прикидався хворим, аби батьки

потурали йому і давали йому гроші. Михайло зазвичай ішов до магазину купити собі солодоців, а згодом почав і до корчми заглядати, де солодокого вина купував.

Так і призвичаївся він до зеленого змія.

З роками все більше й більше став він засиджуватися у корчмі, повертаючись потім додому п'яним.

Старий завідувач почав синові дорікати, але той його не слухав. І отець духовний теж часто казав Михайлові:

– Остерігайся оковитої, бо п'яниця – дуже нещасна людина. Не один уже пияк дістав смерті посеред дороги чи під плотом.

Михайло не послухав настанов духівника і продовжував у корчмі просиджувати. Там пропивав своє майно і втрачав здоров'я.

Коли батько й мати благали його, щоб не йшов до корчми, то син у відповідь ще їй сипав погрозами:

– Мовчіть, бо я вас вижену із хати, бо це моя хата, і земля вся на мене записана!

Що залишалося робити стареньким батькам? Плакали собі й причитали. Бо коли з любові до свого одинака переписали на нього усе майно, хіба ж могли подумати, що з нього виросте такий негідник.

Отак погрожував Михайло своїм бідолашним батькам і напередодні Святвечора:

– Піду до міста на гульбища, а коли повернуся, щоб і духу вашого тут не було! Забирайтеся геть із моєї хати!

І пішов у місто. Там із такими ж ледарями пив і гуляв до вечора. Коли вже геть сп'янів, корчмар посадив його у сани і звелів візникові відвезти додому.

Як почув завідувач кінний передзвін, вийшов на двір.

– Тут ваш син, спить у санях, – каже візник.

Батько подивився, але сина на санях не було. Випав дорогою.

Лише наступного дня знайшли його під селом обіч дороги замерзлого.

* * *

Отак покарав Бог Михайла за пияцтво і за те, що не шанував батьків.

ПИЯЦТВО

Пияцтво – то великий гріх,
спокуса людям і посміх.

Губить пияк життя своє
й худобі рівнею стає.

П'яниця розум утрачає,
тому й про Бога забуває.

І добрих справ він не вершить,
лиш як свиня собі лежить.

Горілка – підлий то напій,
отрута тілу й душі – змій.

І той, хто полюбляє пити,
зовсім недовго буде жити.

Водицю пий із джерела,
щоб чиста й без гріха була.
Бо воду Бог людині дав,
щоб кожен спрагу втамував.
Олександр Духнович

ЯЗИК

У роті в мене є язик. Завдяки язику я балакаю, шепочу, спілкуюся, співаю і молюся. За його допомогою їм овочі, хліб та інші страви, п'ю воду, молоко та різні напої.

Язиком дізнаюся, що сіль солоня, а перець гіркий; що мед солодкий, оцет кислий; чи страва посолена чи недосолена. Відчуваю смак у роті і на язиці.

Через смак довідаюся, що стиглі овочі смачні, а недостиглі – кислі, що доспіла сливка смачна, а гнила – ні. Через смак розпізнаю, чи напій є пивом, чи вином, водою чи оцтом, чи страва пісна, а чи масна.

ЗВІДКИ ПАДАЄ ДОЩ?

На віконній шибці, на траві і листі рослин вранці випадає роса. Потім десь щезає – висихає.

Мокра білизна на сонці та вітрі також висохне, бо вода з неї вивітрюється, тобто випаровується. Так само випаровується вода з річки, ставка та моря.

Куди ж дівається пара? Вона кудись зникає? Ні! Від тепла вода спочатку здіймається, як імла, у повітря, а потім осідає рососою на холодних стінах, рослинах. На морозі – замерзає як іній.

Над річками здіймається вранці і ввечері туман. Це пара, яку остудив вечірній холод і перетворив на мряку.

Так само густішає пара імлою високо вгорі над нами, коли їй там стає холодніше.

Ми бачимо її як хмару. З хмари йде дощ, град, а взимку – сніг та пороша.

Дощова вода повертається з хмар на землю, у річки, ставки і моря, доки сонячне тепло знову не підійме її звідти у повітря.

ДОЩ

(Народна пісня)

І шумить, і гуде,
дрібний дощик іде..
Та й небавом темна хмара
з вітром далі перейде.

Землю дощ полива,
щоб зростала трава,
Щоб вдалися рільникові
косовиця і жнива.

Все росте на дощах
у полях і лугах.
За погоду і за дощик
Слава Богу в небесах!

ЯК ПОДОРОЖУЮТЬ ДЕРЕВА?

Коли дерева починають дивитися зі своїх високих гір на дивовижний світ, у них виникає бажання подорожувати. Проте не можуть вони подорожувати кіньми. Але їм це й не потрібно, бо є в них у лісі вірний і добрий побратим, який бере їх із собою і возить світом без будь-якої платні.

Чи знаєш ти, хто цей побратим? Він живе у надрах гір, лежить там собі спокійно, мов дитина в колисці; а хмари потайки надсилають йому їжу. Жодне людське око ще не заглядало до його захищеної комори. Та коли відчує він свою силу, відразу виходить зі свого помешкання на поверхню гір. Веселими очима озирається навколо себе, і, мабуть, йому дуже приємно перебувати на свіжому повітрі, бо щоразу здійснюється з місця, стрімко спускається з гір і з шумом скаче через камені, мовчки пробігає через луки та долини, без найменшого перепочинку блукає невідомими країнами.

Лише взимку залишається він удома, лежить спокійно, як застиглий, на своїй постелі, і ніхто розбудити його не може. Але як тільки сходить сніг, настає весна, і дрозди та зяблики повертається у свої гнізда, – той парубок каже знову: «Час вже мені починати свої подорожі». І вдруге спускається він з галасом із гір, прихоплюючи за собою багато каміння, – така міцна у нього нога! Однак тепер колишній шлях видається йому затісним, і він крокує лугами, нікого не остереігаючись, запрошує із собою й дерева, примовляючи: «Чи не сподобається й вам прогулятися зі

мною? Тепер я настільки зміцнів, що можу і вас прихопити із собою у подорож світом».

Однак старі смереки та сосни спочивають, а ті, що їй раді були б подорожувати, лісоруб зрубає під корінь і покладе на рами подорожньому. Той помчить їх у різні країни, навіть до самісінького моря. І ще жодне з них не повернулося додому.

То чи знаєш ти тепер, хто той подорожній, і чому та як подорожують із ним смереки та сосни?

ЮЛИНІ ПТАШЕНЯТА

Ціпа, ціпа! Гусю, гусю!
Тай, тай! Пуль, пуль! Тубу, тубу!
Сходьтеся вже, гусенята,
каченята і курчата.

Всі вже тут? Чи хтось із вас
заблукав десь в пізній час?
Їжте, мабуть, ви голодні,
годівниці ваші повні.

Всі наїлись? Так ідіть,
квочки, діточок ведіть –
гусеняток, каченяток,
з пір'я-пуху всіх курчаток!

СИЛА ПАРИ

Покришка на кастролі з киплячою водою раз у раз підстрибує.

– Що там підкидає покришку? – допитується Олень.

– Це пара, яка виходить, її підіймає, – відповів тато. – Звідси бачимо, що пара має силу.

Пара, стиснута у великому котлі, має таку силу, що розриває навіть залізні стінки котла, якщо вчасно з нього не випустити пару в повітря.

– А навіщо утворюють у котлі пару?

– Пару можна змусити виконувати потрібну роботу. Її спрямовують із котла у довгу трубу, в яку щільно вставлений залізний держак. Пара з котла тисне на стіни труби і виштовхує держака якнайдалі. Держак своїм рухом приводить у дію корбу від колеса. Воно обертається і таким чином іде цілий віз із паровим котлом. Такий паровоз називають локомотивом.

– Я вже бачив таку машину. Вона тягне на гладких колесах вози за собою.

– В інших парових машинах пара рухає корбу, що виконує іншу роботу, як у парових млинах, молотильних агрегатах, парових плугах тощо.

ВЕСНЯНКА

(Пісня)

Ку-ку, ку-ку! –

чути в ліску.

Йдемо, співаймо

радо вітаймо

Божу весну.

Ку-ку, ку-ку! –

чуємо все.

Гаєм, лісочком,

бором, поточком

голос гуде!

Ку-ку, ку-ку!

Пташко мала,

ти нам співала,

правду казала:

Щезла зима!

ПОЛЕ, ЛУГ, ЛІС

Федір дуже полюбляв усюди зі своїм батьком ходити. Якось попросив він тата, щоб той узяв його із собою в поле.

– Я би з радістю вийшов з тобою в поле, але побоююся, що ти дуже втомишся.

– Ой, тату, візьміть, я вже можу далеко пішки ходити, – відповів Федір.

Отак вони й пішли. Заледве вийшли із села, вже перед ними розстелилося зелене поле. Посеред поля підвищувався пагорб.

– Підемо, синку, на пагорбок. Оглянемо з нього округу.

Обдивилися здалеку і село, добре було видно дзвіницю на церкві, школу.

Раптом радісно закричав Федір:

– Татку, там стоїть наша хата! Бачу й велику осіку, що росте біля неї.

А як прилягли на траву, Федір знову закричав:

– Що це, тату? Чи чуєте, як гарно пищить тут якась пташка?

– Це, синку, жайворонок співає.

– Погляньте, татку, як махає він крильми, і все вище й вище підіймається... А що ото там за дерева під горою?

– То, синку, ліс.

– Ходімо, тату, в ліс.

Пішли. Шлях вів повз хлібний лан. Федір то біля пшениці, то біля жита, то біля ячменю зупинявся. Розпитував, як що називається. Дуже йому сподобалось, як вітер гойдав колосся.

Під лісом розкинувся гарний луг. На ньому було озеро. Біля озера росли незабудки. Федір хотів вирвати кілька стеблин незабудок, але як тільки нахилився над першою, з-під куща раптом вискочила жаба. Хлопчик злякався, але таки нарвав собі квіток.

І ось зайшли у ліс. Федір захоплено оглядав зелені дерева, милувався пташками, що на деревцях стрибали. Під деревами протікав невеликий струмок, над струмком на березі росло багато квіток. Над квітками метелики літали, а бджоли з них мед збирали. Біля однієї з квіток павук розкинув свою сітку, очікуючи на здобич.

Багато гарних квіток назбирав Федір, щоб їх мамі й сестричці подарувати.

Ще одну дуже гарну й барвисту квітку знайшов хлопчик під кущем і теж хотів її зірвати. Але квітка так мило дивилася на нього, ніби промовляла: «Не зривай мене!». Федір її не зірвав, натомість викопав із землею, приніс додому і посадив у своєму садочку.

ЩО РОБЛЯТЬ ТВАРИНИ

Перепілка галасує,
ластівочка дім будує,
їсть комах, мурах збирає
й всіх навкруг розвеселяє.

А метелик знай летить
бусол в болоті стоїть,
бджілка на лугах літає
і солодкий мед збирає.

«Га-га» – гуси, качка криче,
свище дрозд, вивільга плаче.
Каркають ворона й гава,
а горлиця – наче пава.

Нявчить кішка, а пес лає,
мала пташка цвірінькає.
Бриндики бринять, літають,
сіті павуки сплітають.

Слимак ріжки висуває
і сміливо їх тримає.
Всіх тварин тут не злічити,
кожен знає, що робити.

І малеча не мудрує,
адже старших копіює.
Дивляться уважно діти,
що і як треба робити.

ЛІС І ХЛОПЕЦЬ

В одного заможного господаря був ліс, який не приносив йому стільки прибутку, скільки він отримував від хлібного лану. Тож звелів він синові, щоб той вирубав і викорчував дерева та розчистив місце під ріллю.

Парубок пішов, але коли побачив ліс, сказав сердито: «Та це ж важелезна праця, якої мені вистачить на все життя!» Потім сердито сів собі під деревом, а тоді ще другий день там пересидів, бідкаючись.

Отак і застав його там батько і відразу зрозумів, у чому помилився. А тому замість того щоб насварити непокірного сина, промовив: «Правда твоя, сину мій. Ця робота не під силу для однієї людини. Як гадаєш, чи зможеш ти розчистити без допомоги хоча б ділянку у кроків двадцять?»

Хлопець відповів, що спробує, і враз узявся до роботи, та й розчистив те місце за тиждень.

«Оце спало мені на думку, сину: може, ти б і сусідній куток розчистив, адже він не більший від першого?» – запитав знову батько.

Син так само енергійно взявся до роботи, і з другою ділянкою впорався ще швидше. Так він попрацював ще не один раз, і не минуло й осені, як увесь ліс був вирубаний і викорчований.

Коли перед тобою велика робота, не потрібно братися за все відразу. Починай з малого і тоді поступово легко та впевнено осилиш і завершиш найважчу працю.

ОРАНКА

В одному селі у долині жив собі бідний чоловік на ймення Андрій. Хата його стояла скраю села на великому пустирі, густо зарослому кушми і чагарником. Якось у жнивну пору спочивав там Андрій у затінку дерев. Саме тоді проїздив поруч селянин із возом, доверху наповненим пшеницею. Андрій заздрісно подивився на зерно і ледь кивнув головою, коли селянин йому вклонився.

Селянин призупинив коней і сказав Андрієві:

«Брате мій, міг би й ти збирати з року в рік стільки пшениці, скільки бачиш на моєму возі. Лишень тільки щодня оброби на своїй пустці таку її частину, як укриваєш лінивим тілом своїм».

Андрій прислухався до доброї поради. Розчистив він зарості й кущі, отримавши гарні угіддя, що обійшлися йому задарма. Добре оброблена земля невдовзі принесла йому такий урожай, що він зміг легко прогодувати себе і дітей своїх.

ОРАЧІ

Ой, найму я ведмедика за плугом ходити,
а вовчика сіренького волів погонити,
а зайчика маленького передніх водити,
сама піду до Оленки вечерю варити.

Розсердився ведмедичок та плуг поламав,

а той вовчик сіресенький волів розігнав,
а зайчисько малесенький настрахався,
в луги темні, в густі кущі заховався.

ЗЕМЛЯ І ВОДА

Юрко: Погляньте, пане вчителю, яка чудова трава росте тут із землі!

Учитель: Правду кажеш. Із землі ростуть також дерева.

Юрко: Як так може бути, щоб із землі росли і дерева, і трава?

Учитель: А отак, сину, що їхнє насіння падає в землю, там знаходить собі поживу, приймається, напивається води і виростає великим!

Юрко: То є і вода в землі?

Учитель: А ти ще не бачив? Тож і в колодязь із землі набирається вода! Глибини землі наповнені водою, і коли вона десь витікає, там джерело з'являється.

Юрко: Так, це я знаю, бо з джерела рівчачок тече, а з рівчака – річка.

Учитель: Авжеж! Коли на землі в одному місці накопичується вода, там утворюється озеро або болото. А найбільша водойма зі стоячою водою називається морем.

Юрко: А чи правда, пане вчителю, що трава не лише воду бере для себе, а ще дещо із землі?

Учитель: Правду кажеш. Земля не скрізь однакова: в одному місці чорноземна, а в другому – піскувата. Гори теж із землі виходять, і така земля кам'яниста. Є піщане, глинисте, вапняне та інше каміння. Серед каміння знаходять золото, срібло, мідь, залізо. Із землі видобувають сіль, кам'яне вугілля.

Юрко: На землі ростуть і звірі. Нашу домашню худобу земля також годує.

Учитель: І ми також із зібраного на землі урожаю харчуємося!

Юрко: А хто це все так розумно влаштував?

Учитель: Бачиш, це наш Всемогутній Господь сотворив так. Бог годує і звіряток, і траву, і нас самих! Бог дарує гарну погоду і дощ, Бог благословляє працю людини! Задля цього й молимося ми Богові щоденно!

КВІТИ І РУЧАЙ

Чому і як ручай біжить,
на нього квіти споглядають.

– Куди, ручай, твій шлях лежить? –
у краплі кожної питають.

– Ми пустилися в дорогу
в річку і велику, й довгу.
З нею шлях свій прокладемо.
Разом ходимо,
разом бродимо,
поки моря досягнемо.

– Знайтеся, краплі сріблені,
чому течете у моря?
Луг залишаєте зелений,
пахучі трави й трударя.

– Щоб могутнішими стати,
треба в морі побувати.
З моря в небо піднімемось,
і з весною,
із водою
на луг знову повернемось.

ТИСА

Якось Тиса гордо вихвалялася, що вона – найбільша річка у Закарпатті.
Куди вам до мене, Латорице, Уже, Теремлю? Ви ніколи на зрівняєтеся
зі мною! Скільки в мене риби! А які простори могу я залити!

На це Латориця відповіла:

– А скажи-но, гордовита Тисо, від кого ти береш свою силу? Адже це
ми несемо з Карпатських гір усі води до тебе! Пригадай лишень, яка без
нас ти маленька і безсила біля своїх витоків.

* * *

Звідки починається річка? Розкажи на прикладах річок своєї місцевості.

БУРЯ

Одного задушливого дня пішов Іван зі своїм батьком у поле. Батько
сіно згрібав, а хлопчина на лісовій вирубці ягоди збирав.

Раптом здійнявся сильний вітер, посунули чорні хмари, затуляючи
сонце. Все ближче підступали спалахи блискавки і гуркіт грому. Хма-
ри геть огорнули небо, а блискавка з громом ставали все потужнішими.

Вітер порозкидав і поперевертав валки й копиці із сіном. Навіть дерева ледь не вивертав з коренем. Уже й дощ сипо- нув.

Батько із сином заховалися під самотнім розлогим деревом. А дощ не припиняється, навкрузи блискає, гримить, аж земля ходуном ходить.

Та ось пригадав Іванко засторогу вчителя про небезпеку ховатися від грози під деревом, і став переконувати татка піти звідси, щоб біди не сталося. Погодився батько.

Заледве відійшли вони від дерева, як блискавка злучила з стовбур і розколола його аж до кореня.

Подякував батько Богові, що врятував від лиха, а синові – що добру пораду дав. Похвалив він його, поцілував і сказав: «Слава Богу, що до школи ходиш і там такого навчився».

А буря як рантово наскочила, так швидко й минула. Знову зяясніло в небі сонечко, залунали пташині переспіви. На небі дутою розкинулася веселка.

Батько і син хоча й змокли, проте щасливі повернулися додому.

ВІТЕР І ХМАРИ

«Вітре, нащо ти вируєш
і за мною все полюєш?
Краще б далі десь помчав
і мені не заважав».

Отак хмара нарікає,
бо від вітру потерпає.
Він на неї дме, тріпоче,
в гори й поле гнати хоче.

Жене й гонить хмару вітер
на всі боки понад світом,
Мучить він її, хитає,
і штовхає, й калатає,

сил нема терпіть напасті.
чи з жалю, чи від нещастя,
плаче хмара й сльози ллються,
і дощами розійдуться.

А поля, ліси й долини,
і тварини, і рослини,
всі від спраги визволяться
і водою вдовольняться!

Але сльози закінчились,
хмара з вітром помирились,
обійнялися у згоді
і на радість їм на сході

піднялась дуга весела,
їй радіють міста й села.

КОМАР І МУХА

Зажурився комар, захотів женитись.
Обіцяла йому муха із ним одружитись.

Бачить муха комара, молодця гречного,
та й без роздумів відразу хоче йти за нього.

І побралися вони, весілля гуляли,
на ту славную гулянку гостей накликали.

Горобець – за друга, за дружку – канарка,
ще й синиця прилетіла – завзята кухарка.

А за сваху – сова, а ворон – за свата,
та ніхто не міг ні слова молодим сказати.

Була в бубон свиня, гуска в гуслі грала,
а сорока-білобока на скрипці пиляла.

Про гостини гучні як блоха почула,
швидко скочила у бричку й на гульки майнула.

Як наскучило сидіти, встала й пострибала,
вовк про коней турбувався, поки танцювала.

Смачно їли й пили, і бенкетували,
до наступного весілля запалу дістали.

ТРИ БРАТИ (Казка Братів Грїмм)

Жив собі на світі чоловік, було в нього троє синів. Окрім хатини, у якій проживав, більше нічого й не мав. І хотілося кожному із синів після смерті батька отримати ту хатину. Батько любив однаково усіх трьох і не знав, кому хатину залишити, щоб нікого не образити. А продавати дім, щоб виручені гроші розділити між синами, йому не хотілося, бо в ньому мешкали ще його пращури. Врешті надумав він, як повестися, і сказав своїм синам:

– Ідіть у світ, навчіться якогось ремесла. А коли повернетесь додому, то дім дістанеться тому, хто виявиться найкращим майстром у своїй справі.

Синів це рішення задовольнило. Вони призначили час, коли слід повернутися додому, і розійшлися.

Не марнували сини часу на чужині, кожен обрав і опанував свою справу. Старший став ковалем. Коли випало йому підковувати королівських коней, то він міркував так: «Мушу це робити якнайкраще, інакше дім мені не дістанеться».

Середній перейняв своє ремесло від перукаря, і, підстригаючи найшановніших панів, теж сподівався, щоб хатина йому перепаде.

Наймолодший хвацько вправлявся із шаблею, і, як відбивав удари супротивників, всякчас мав надію, що ця вправність прислужиться йому у суперництві з братами за батькову спадщину.

У призначений термін повернулися сини до батька, очікуючи слушної нагоди, щоб виказати свою майстерність. Одного разу, коли сиділи вони разом, перебігав полем заєць.

Перукар спромігся намилити його та вибрити йому борідку, і зробив це так майстерно, що жодна волосина не впала із зайцевої голови.

– Це мені подобається, – сказав батько, – якщо брати твої не будуть вправнішими, то дім буде твій...

Ще не закінчив батько розмову, як поруч проїжджала карета з якимось паном.

Коваль кинувся слідом, зірвав у коней на повному ході всі підкови і підбив нові.

– Це дивовижне вміння, – сказав батько. – Тепер побачимо, чим нас наймолодший подивує.

Аж тут почав іти невеликий дощ. Молодший син витягнув свою шаблю і почав нею навхрест розмахувати над головою батька так, що жодна крапля на нього не впала. Що сильніше йшов дощ, то швидше він махав шаблею, і навіть коли дощ пустився як з відра, старий залишився зовсім сухим, ніби сидів під дахом. Здивувався батько і промовив:

– Ти виявив найбільшу майстерність, твоя буде хатина.

Брати були задоволені батьковим рішенням, а оскільки дуже любили одне одного, то після батькової смерті жили в його хаті всі разом. Кожен із них займався своїм ремеслом, а що були вони надзвичайно майстерними, заробляли гуртом багато грошей. Отак жили вони щасливо аж до старості. А коли один із них захворів і помер, двоє інших так за ним загорювали, що від туги за братом теж померли.

Зразкових братів поховали разом у спільній могилі.

НЕ ЧІПАЙ, ЩО НЕ ТВОЄ

«Що за гарна фіалонька, –
каже їй отак дівонька, –
квіточко чудова й мила,
як я тебе полюбила.

Я зірву твою красу
і додому понесу.

Там поставлю тебе в воду,
щоб ти мала насолоду».

Каже дівці фіалонька:

«Не роби цього, дівонько.

Я без кореня помру,
не носи мені журу.

Я забуду про жалі,
як цвістиму на землі.

«Квітни далі, – дівча каже, –
а я тебе не ображу».

II.

На деревах на горбочку
стиглі яблучка в садочку.
От на яблуньку б залізти,
бо так хочеться їх з'їсти!
«Всі за мною, хто довокola, —
друзів погукав Микола. —
Я на яблуню залізу
й яблук натрушу донизу».
Повз проходив дідуган
й мовив їм через паркан:
«Ви у кого у господі
порається на городі?
Чи дерева ви саджали,
поливали, доглядали?
Якщо ні, то ви крадете,
бо чуже добро берете».
Діти врешті зрозуміли,
що погано учинили.

НА ВЕЛИКДЕНЬ

Усім, усім із святих небес
святий привіт: Христос Воскрес!
Віддавна всі так промовляли
і одне одного вітали.
Живе, не вмре святих небес
святий привіт: Христос Воскрес!
Ростіть, цвітійте, навчайтесь, діти,
робіть добро, людей любіте.
Поглянувши на Божий світ,
затямте ще один привіт:
Щоб рівно йшла життя дорога,
душа моя величить Бога!

ЗБАНОЧОК СЛІЗ

В однієї матері зростала єдина дитина, яку вона дуже любила, бо була для неї єдиною втіхою на землі. Але спалахнула епідемія поміж дітьми — і це дитя занедужало й померло.

Нещасна мати впала у невимовний розпач і жаль, три дні вона не їла, не пила і не спала, а все плакала безперестанку і молила Бога, щоб повернув їй милу дитину.

Третя ніч уже минула від смерті дитинки, а мати все ще у відчай причитала біля порожнього ліжечка, не тямлячи себе від жалю.

Двері тихо відчинилися – і до кімнати ввійшла дитина тієї матері. Вона була вже променистим янголятком. Підійшло воно до мами і показало їй повнючий збаночок сліз, що його ледь-ледь утримували маленькі рученята.

– Матусю, – сказала дитинка, – не плачте, бо ці сльози зібрав янгол жалю, а коли збаночок переповниться, запламує мені білі крильця. Заспокойтеся, люба мамуню, бо ваша дитина щаслива, лише ваші сльози не дають мені спокою на небесах.

З тими словами янголятко зникло, а його мати більше не плакала, щоб не робити нещасливою свою дитину.

ЗАГАДКИ

1) Хто це?

На одній нозі стоїть собі тихо
у далекім лісі, наче якесь лихо.
Не рушає з місця оцей дивний сплюх
і не хоче зняти з себе капелюх.

2) Хто це?

«Ідіть, діти, й учіться!
Гей, чимшвидше всі до школи!»
Так щодня він вас скликає,
а сам не іде ніколи.

ВДЯЧНА ДИТИНА

Галинка сиділа якось перед дверима, розмірковуючи над добротою своїх батьків: «Боже! Боже! Які добрі мої батьки, годують мене, книги й одяг мені купують, а я не знаю, чим мені їм віддячити за доброту...»

Та спало їй на думку, що нещодавно бачила вона в лісі цвітіння ягідників. Побігла вона до матусі і попросилася пустити її трохи погуляти в лісі.

Мама дозволила, а Галинка назбирала ягід, що вже достигли, і принесла додому.

Батьки біля порогу сиділи, коли донька повернулася. Радісно вона до них пригорнулася і віддала ягоди.

Галинка цим висловила вдячність своїм батькам. Будьте такими і ви, дітки!

ПІСНЯ ЛІНИВОГО

З'їлося би, з'їло,
якби в рот влетіло.
Чи смажене, чи варене,
з'їв би залюбки й печене!

Пив би я водиці
з чистої криниці,
чи з відерця, чи з горнята,
тільки б хто приніс до хати.

Добра річ – сукняна,
лише б даром дана.
А коли б ще й зеленява, –
то ходив би в ній, як пава!

ПОРЯДОК – ОЩАДОК

«Порядок – ошадок» – усякчас примовляв старий Василь, а син Василько ніяк не тримався такого правила. Не встигне переступити поріг хати, коли зі школи прийде, то відразу закине книжки в один куток, пенал – в інший, кашкета – під стілець. У кожному кутку кімнати його речей повно розкидано було.

Але одного дня мовила сестра до Василька:

– Васильку, хутко збирайся, підеш зі мною в ліс по ягоди!

Хлопець аж підстрибнув на radoщах. Та хто його знає, де його кашкет, де курточка, мабуть, і впродовж тижня не відшукав би їх у такому безладі.

– То ти йдеш? – перепитує сестриця. – День швидко минає, це ж скільки ягід уже назбирала б, поки тебе чекаю...

Та й пішла. А Василько залишився, плачучи, вдома. Так йому й треба! Хай тримає свої речі в порядку.

ЧАС

Птахи прокидаються, коли сходить зоря. Ідуть спати, коли сонце заїде.

Хлібороб погляне на небо і за розташуванням сонця знає, чи це вже полудень, чи далеко вечір, або як довго триватиме ніч.

У дзвони вдарив дзвонар – настав час молитви. Робітники зранку за дзвінком стають до роботи, у полудень за дзвінком обідають та перепочивають, а ввечері так само дзвінок сповіщає про завершення роботи. Наприкінці тижня зазвичай робітникам сплачують заробіток.

Час поділяється на частини. Пора роботи – це день, пора відпочинку – ніч. Вранці сходить сонце, опівдні – найвище стоїть на нами, ввечері – заходить.

Сім днів разом – це тиждень. З-поміж цих семи днів християнам призначено Всемогутнім Богом лише шість днів працювати, а сьомий день, тобто неділю, Йому присвятити. Коли так діятимемо, якщо в неділю не працюватимемо, від гріха вбережемося, батьків послухаємось і на богослужіння до церкви сумлінно підемо.

Чотири тижні утворюють один місяць.

Місяцями є: січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень. З усіх місяців складається один рік. Рік поділяється ще на чотири частини: весна, літо, осінь і зима.

ЧЕРЕШНІ

Коли достигли черешні, Федір і Микола ходили біля садка. Федір із насолодою заглядав на черешні, що червоніли за плотом. Одного разу, перехилившись через огорожу, він навіть спробував зірвати кілька звабливих ягід, але гілля росло високо, а хлопчина був малого зросту.

– От okazія! – вигукував він, намагаючись ухопитися бодай за якусь гілку. – Так хочеться скуштувати черешень...

– Мені теж, – відказав Микола. – Якби у мене були гроші, відразу купив би собі ягід.

– А навіщо нам гроші? – додав Федір. – Коли б я умів добре лазити по деревах, то нарвав би достатньо черешень. У садку їх так багато, що ніхто й не помітив би, якби ми трохи собі нарвали.

– Але ж то була б крадіжка, – відповів Микола. – Як ти можеш про таке думати?

– Крадіжка не крадіжка, та яка шкода господареві, коли я візьму в нього трішки черешень? Головне, щоб ніхто не побачив.

– Коли ти таке пропонуєш, я не піду з тобою, – рішуче сказав Микола. – Красти – великий гріх, злодій не може бути мої товаришем.

– Ну то йди, – промовив Федір, – і без тебе нарву черешень.

Микола пішов, а Федір не прислухався до доброї поради і далі споглядав на черешні. Нарешті дійшов він до низької огорожі, за якою зовсім близьенько стояло дерево зі стиглими соковитими черешнями.

Хлопець легко виліз на пліт, потім – на гілку і почав зривати черешні. Сторож побачив зловмисника, коли той саме захопився своєю лихою справою. Тихо підійшов, підкрався, вхопив хлопчину за ногу і стягнув із дерева. А потім висік його різкою. Федір репетував, але сторож не відпустив його, допоки не довершив покарання. А потім проказав йому:

– Затям собі, хлопче, сьогоднішню науку. Не за ці дві-три черешні я тебе покарав різкою, а за те, що ти спокусився на крадіжку. Якби ти попросив мене, то я більше дав би тобі, ніж ти накрав. Хто звикне до злодійства, той погано скінчить.

І Федір узяв собі до серця цю науку та запрягся більше ніколи не думати про крадіжки.

ПЕРЕПІЛКА

Ой, путь-пуруть, путь-пуруть,

перепілко, куди путь?

У зелене житечко,

щоб сховали віточки.

Ой, путь-пуруть, путь-пуруть,

сонце світить, добра путь!

І ви, білі хмарочки,

парочка до парочки.

Ой, путь-пуруть, путь-пуруть,

дітки, зрозуміли суть?

Не губися, пелехатко,

біля мами будь, дитятко.

Ой, путь-пуруть, путь-пуруть,

пташеняточка снують.

А коли у світ підуть,

заспівають: путь-пуруть!

ЗАЄЦЬ ТА КОЗА

Закортіло козі чимось посмакувати, і пішла вона з пасовища на той бік, де росли дикі ружі понад гаєм.

Заледве вхопила коза перший листочок – аж тут, гоп! З-під куща спохопився зі свого кубельця заєць і скік, скік, мовби земля під ним горіла, припустив на луг. Відбіг трохи, присів собі на задні лапки і прислухався та озирнувся. Ніде ніщо йому не загрожувало, тільки біля куща над його кубельцем все ще стояла коза і незворушно спостерігала за ним.

«Отакої! – мовив заєць сам до себе не без гордоців. – Вона дивиться на мене і дивується, як швидко я біг навперейми з вітром. Певно, що заздрить моїм легким і прудким ногам». Заохотивши себе таким чином, гоп, гоп, зайчик поволі повертався до свого кубла. Коза тим часом паслася собі в куцах.

– Кізонько, – звернувся до неї заєць, – чому ти так здивовано на мене поглядала?

Він, вочевидь, сподівався почути від неї похвальбу.

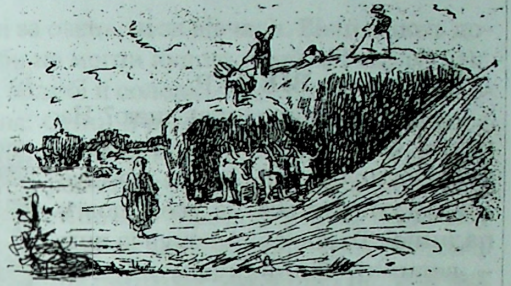
– Ме-е-е! – промекала коза. – Я дивилась і не могла зрозуміти, з якого дива ти кинувся навтьоки, мало духу не випустивши, і жаль мені було тебе дуже, через те що ти такий боягуз.

КОСАР

Вийшли в поле косарі,
косять рано на зорі.
– Гей, нуте, косарі,
бо не рано почали!
– Хоч не рано почали,
та багато утяли!
До обіду покосили,
гострі коси потупили.
По обіді спочивали,
добре коси поклепали.
А надвечір, холодком,
кляли копички рядком.
Завтра треба рано встати
та в копиці поскладати,
а в стоги як поскладають,
добре собі погуляють!

ЛІТО

Настало літо. Сонце припікає. На хлібній ниві колос уповні аж прогинається. І радісно людям, що пора жнивувати прийшла. Із серпами всі на поле зійшлись, аби турботи свої винагородити. А чи всі щедро пожинатимуть плоди своєї праці?

Лише тим, хто навесні старанно працювали в полі й на городі, дні осінні будуть легкі й привітні. А лінвих голодні дні, на жаль, чекають. Хай кожен із вас про це пам'ятає!

ЗАСВІТИЛО СОНЦЕ ЯСНЕ

Засвітило сонце ясне
та й на Верховину,
на мою Україну,
охопило світлом кожную
глибоку долину.

Промені свої кидає
по кожній долині,
по тій Верховині,
цілуючи чорні очі
молодій дівчини.

Цілуючи, малюючи
личко, як калина,
молода дівчина,
чорні брови, чорні очка,
ротик, як малина.

Як у тобі веселенько,
мила Верховино,
рідна Україно,
пташка літає, дівча співає
по тобі, долино!

Василь Гренджа-Донський

Про що розповідає цей малюнок?

ВІВЧАР

Хто там ходить ораницею? На голові чорна шапка, на плечах – хутряна шуба! Що він там вичікує і чому спирається на свою довгу палицю? То вівчар! А поруч із ним – великий білий кудлатий пес. Отак вівчар наглядає за овечою отарою.

Яке гарне і спокійне життя у вівчаря! Вівці гарненько собі пасуться біля нього на стерні або на схилі гори. Не потрібно йому надміру докладати сил, коли вівці всі щільно одна біля одної. Вкупі скубуть собі траву, і рідко яка відлучається від отари. Щоправда, іноді молоді баранці зачнуть кудись свавільно стрибати. Та заледве відійдуть поодаль, уже починають ревти за матірками.

Коли помічає вівчар, що котрась вівця відділилася від отари або ж хоче вскочити у зелений посів чи жито, відразу посилає до неї пса, який прижене непосидючу тварину до гурту. Вівчаровий пес точно знає, що робити, як і сам вівчар. І без нагадувань охороняє пес отару, і стежить, аби жодна вівця не йшла на недозволене для паші місце. Тому часто сидить він із протилежного від господаря боку, щоби стадо перебувало між ними і з обох боків охоронялося.

Інколи й не знає, але на слово розуміє вівчарський собака, куди його хоче спрямувати господар. Той для цього зазвичай підіймає із землі грудку або камінець і жбурляє туди, куди хоче погнати пса, і той відразу розуміє команду вівчаря. Розуміють це й овечки, і коли бачать, що провідник їхньої нахилився до землі, хутко збігаються, а ті, що віддалилися, повертаються до інших.

З отарою походить ще й одна коза, хоча й не належить до овечого поголів'я. Але поводить її вона не так спокійно, як вівці, бо всякчас шукає собі на поживу якогось кущика із зеленим листочком, заглядається на городину, бо полюбляє таку зелень краще, ніж траву.

Коли починає вечоріти, вівчар гукає свого пса. Удвох вони зженуть усе стадо до купи і вирушать додому. Проте не йдуть у село, а ночують у полі.

Та не варто хвилюватися нам ні за овець, ні за вівчаря. Вівці мають добру кошару, у якій їх зачиняють, аби не могли кудись відійти і заблукати. А вівчар гарно вмощується у своїй колибі й солодко відпочиває. Щоправда, колиба його аж ніяк не велична. Стіни її зазвичай зроблені з дошок чи з дерева, замість стелі – простенька покрівля. Піч замінює камінь у закутку, на якому вівчар за потреби розкладає вогонь. Дим звідси йде, куди йому заманеться: крізь двері чи стіни або через покрівлю. В іншому закутку – невелика купа соломи, це постіль вівчаря. На ній, прикрившись своєю шубою, йому спиться краще, аніж багатіям у шовках і на пухових перинах.

Його нічний сон зрідка перериває гавкіт псів, які вночі охороняють отару. Коли хижий звір або хтось чужий наблизатиметься до колиби, пес почне сердито гавкати, подаючи вівчареві сигнал про небезпеку.

На світанку вівчар зі своїм кудлатим помічником знову поженуть стадо на пашу, продовжуючи справу попереднього дня, що завершиться так само, як і минулого дня.

Улітку в день святого Івана цікава робота чекає на вівчаря. Тієї пори зазвичай він стриже овець. Спочатку з товаришами купає тварин у річці, а потім бере великі ножиці, стискає овечку колінами і зістригає з неї вовну. Її він продає дорого, бо з неї виготовляють сукно та інші вовняні речі.

Одна не тільки вовна дає господареві прибуток. Із овечого молока роблять сир, гарно вгодованих тварин продають на м'ясо. Бараняче м'ясо смачне й поживне. А ще з овечої шкіри виробляють кожухи, шуби, чоботи, рукавиці, а лій застосовують у виробництві свічок та мила.

ВЕЛИЧАЙТЕ БОГА!

Кожна пташка, хоч маленька,
що лугом літає,
зранку й пізно веселиться,
Богові співає.

І ви, діти, любі квіти,
тіштеся, співайте,
Бога-Творця голосочком
милим величайте!

Чи то вранці, чи надвечір,
чи де на роздолі,

чи то в церкві, в домі Божім,
вдома або в школі!
Всюди, дітки, голосочком
милим заспівайте,
Бога-Творця в піснях гарних
Звучно величайте!

БДЖОЛА

Щойно благий вітерець повіє на весну і квіти почнуть розвиватися, бджоли дружно вилітають на луки і городи. Там сідають на квіточки, висмоктують із них сік і збирають квітковий пилок. Відтак поспішають назад до вулика, де будують з воску комірки, наповнюючи їх медом, виробленим із зібраного соку.

У роті бджоли є рурковатий язик, яким вона висмоктує сік із квітки. На тільці у комахи шість лапок із пазурками та щітками, що ними вона збирає квітковий пилок. Зверху в неї чотири крильця, тоненькі, прозорі і жилкуваті. У кінці свого тільця бджола тримає гостре жало, а коли ним когось уколе, водночас випускає в рану отруйну речовину. Тіло навколо ранки напухає і доволі довго потім болить.

Бджоли – надзвичайно працелюбні комахи. У вулику вони утримують зразковий порядок. Жодна бджола своєю роботою не заважає іншій, працюють вони гуртом і дружно.

Прилітаючи до вулика, ліплять вони комірки-соти і наливають у них мед. Інші – чистять вулик та стоять на сторожі, а всі разом слухаються своєї цариці, що панує над усім бджолиним товариством.

ПАСІКА

За садочком сіножатка,
а у полі – паша,
між вишнями і яблуньками
пасіка там наша.

Вулики стоять рівненько,
як хатки з дашками,
з вічка бджоли просто в поле
ген летять роями.

Кожна бджілка, хоч маленька,
по квітках літає

і уважно сік солодкий
із них вибирає.
Поспішає радо й скоро
літом і весною,
добре знає, що настане
осінь із зимою.

ЯГОДИ

Маруся кілька тижнів хворіла. Дівчинка дуже кашляла і не виходила підвіря. Надворі було тепло, ясно світило сонце, братики і сестрички вивились, а Маруся могла спостерігати за ними тільки через вікно. Вона була доброю і чемною, тому кожен приносив їй квітки чи якісь забавлянки, щоби їй не було так сумно одній у кімнаті.

Одного дня бабуся пішла з онуками у ліс і принесла звідти цілу китицю ягід. Маруся аж сплеснула в долоні від радості, бо ще цього року ягід не бачила, а вони так вміло складені були у пучечок, мовби квіточки. Ягоди були красиві, великі, червоні й напрочуд гарно та привабливо виглядали між зелених листочків. Та ще й так смачно пахли! Маруся втішалася з ними ягідками, поставила їх у склянці на вікно і довго ними милувалась.

Аж ось зайшов до хати молодший братик Івась, він теж радісно зашумів і вигукнув:

– Ягідки, ягідки! Вони повинні бути такі солодкі!

Маруся зірвала ягідку і дала Івасеві. За Івасем зайшов трирічний Степанко, а за ним – дворічна Оленка. Маруся також вділила їм по ягоді, як побачила маму, пригостила і її ягідкою. На стеблині залишилося лише дві ягоди, дівчинка подивилася на них і промовила:

– Як тато прийдуть, то дам йому одну, а одну з'їм сама.

Роздивлялася вона, щоб для тата залишити кращу і гарнішу. Раптом до кімнати зайшла Катря, служниця, що дуже цікаво вміла байки розповідати і полюбляла з Марусею бавитися.

– Які у панночки гарні ягоди! – сказала Катря.

Маруся тим часом засмутилася, бо захотіла й Катрю пригостити ягідкою, але їх залишилося тільки дві! Ту, що для татка, нізащо нікому б не віддала, а сама останню хотіла з'їсти. Як тут вчинити?

Зважилася: зірвала свою ягоду, половину дала Катрі, а другу скуштувала сама.

Катря подякувала Марусі і ще більше її полюбила.

чи то в церкві, в домі Божім,
вдома або в школі!
Всюди, дітки, голосочком
милим заспівайте,
Бога-Творця в піснях гарних
Звучно величайте!

БДЖОЛА

Щойно благий вітерець повіє на весну і квіти почнуть розвиватися, бджоли дружно вилітають на луки і городи. Там сідають на квіточки, висмоктують із них сік і збирають квітковий пилок. Відтак поспішають назад до вулика, де будують з воску комірки, наповнюючи їх медом, виробленим із зібраного соку.

У роті бджоли є рурковатий язик, яким вона висмоктує сік із квітки. На тільці у комахи шість лапок із пазурками та щітками, що ними вона збирає квітковий пилок. Зверху в неї чотири крильця, тоненькі, прозорі і жилкуваті. У кінці свого тільця бджола тримає гостре жало, а коли ним когось уколе, водночас випускає в рану отруйну речовину. Тіло навколо ранки напухає і доволі довго потім болить.

Бджоли – надзвичайно працелюбні комахи. У вулику вони утримують зразковий порядок. Жодна бджола своєю роботою не заважає іншій, працюють вони гуртом і дружно.

Прилітаючи до вулика, ліплять вони комірки-соти і наливають у них мед. Інші – чистять вулик та стоять на сторожі, а всі разом слухаються своєї цариці, що панує над усім бджолиним товариством.

ПАСІКА

За садочком сіножатка,
а у полі – паша,
між вишнями і яблуньками
пасіка там наша.

Вулики стоять рівненько,
як хатки з дашками,
з вічка бджоли просто в поле
ген летять роями.

Кожна бджілка, хоч маленька,
по квітках літає

і уважно сік солодкий
із них вибирає.
Поспішає радо й скоро
літом і весною,
добре знає, що настане
осінь із зимою.

ЯГОДИ

Маруся кілька тижнів хворіла. Дівчинка дуже кашляла і не виходила з підвір'я. Надворі було тепло, ясно світило сонце, братики і сестрички зігрілись, а Маруся могла спостерігати за ними тільки через вікно. Вона була доброю і чемною, тому кожен приносив їй квітки чи якісь забавляндки, щоб їй не було так сумно одній у кімнаті.

Одного дня бабуся пішла з онуками у ліс і принесла звідти цілу китицю ягід. Маруся аж сплеснула в долоні від радості, бо ще цього року ягід не було, а вони так вміло складені були у пучечок, мовби квіточки. Ягоди були красиві, великі, червоні й напрочуд гарно та привабливо виглядали між зелених листочків. Та ще й так смачно пахли! Маруся втішалася ними ягідками, поставила їх у склянці на вікно і довго ними милувалась. Аж ось зайшов до хати молодший братик Івась, він теж радісно зазирнув і вигукнув:

– Ягідки, ягідки! Вони повинні бути такі солодкі!

Маруся зірвала ягідку і дала Івасеві. За Івасем зайшов трирічний Степанко, а за ним – дворічна Оленка. Маруся також вділила їм по ягоді, як побачила маму, пригостила і її ягідкою. На стеблині залишилося ще дві ягоди, дівчинка подивилася на них і промовила:

– Як тато прийдуть, то дам йому одну, а одну з'їм сама.

Роздивлялася вона, щоб для тата залишити кращу і гарнішу. Раптом до кімнати зайшла Катря, служниця, що дуже цікаво вміла байки розповідати і полюбляла з Марусею бавитися.

– Які у панночки гарні ягоди! – сказала Катря.

Маруся тим часом засмутилася, бо захотіла й Катрю пригостити ягідкою, але їх залишилося тільки дві! Ту, що для татка, нізащо нікому б віддала, а сама останню хотіла з'їсти. Як тут вчинити?

Зважилася: зірвала свою ягоду, половину дала Катрі, а другу скуштувала сама.

Катря подякувала Марусі і ще більше її полюбила.

ПРОГУЛЯНКА

Раз-два, раз-два, діти, в гай!
Раз-два, раз-два, на розмай!
Пташенята там співають,
гарні квіти розцвітають.

Раз-два, раз-два, діти, в гай!
Раз-два, раз-два, крок тримай!
Раз-два, раз-два, дружно в ряд!
Раз-два, раз-два, на парад!

У лісочку заспіваймо,
милу весну привітаймо.
Раз-два, раз-два, не спішіть!
Раз-два, раз-два, крок держіть!

ПІДКОВА

Ішов якомсь полем батько зі своїм сином Федьком.

– Дивися, – мовив тато синові, – там на дорозі лежить шмат підкови;
підніми і сховай його.

– Та, – відказав Федір, – не варто за такою дурницею нахилитися.

Батько мовчки підняв ту залізячку і поклав у кишеню. Проходячи
повз кузню, продав він той шмат заліза ковалеві, а за виручені гроші ку-
пив у бабці черешень.

Пішли вони далі. Сонце чимдуж припікало, а скільки бачило око, не
було видно ані хатини, ані деревця, ані криниці. Федько аж знемагав від
спраги.

Ніби мимоволі упустив батько на землю одну черешню. Хлопець
жадібно підняв її, мовби із золота вона була, і відразу вкинув до рота.
Потім зронив батько ще одну черешню, а Федір підняв її так само швидко.
Поступово викинув батько на дорогу всі черешні, а коли син з'їв останню,
повернувся тато, усміхнувся і сказав:

– От якби ти лише один раз нахилився по підкову, не потрібно було б
тобі по черешні стільки разів нахилитися.

Хто про малі речі не дбає, від великих користі не має.

НАША ЗЕМЛЯ

Коли ясного літнього дня зійдемо на горбок і озирнемося довкола,
то побачимо над собою синє небесне склепіння, яке, неначе напівкругла

Тинка шапка, над нами розляглося. На ньому вдень сяє вогненне сонце, вночі срібний місяць виблискує серед своїх сестричок зір.

На землі помітні пагорби і гори, долини й рівнини. Долини зазвичай реперезані річками і ручаями, які вливаються в озера або в моря, що шу землю омивають з усіх сторін.

На рівнинах розташовані поля, ниви, луги і пасовища.

Є на землі також зовсім порожні обшири, де не зростає ані деревина, кущ, ані травина. Такі місця називають пустелями.

Гори зазвичай вкриті лісами та кущами, але бувають і скелястими, яких немає жодної рослини.

У лісах живе дичина, тобто дикі звірі, – заєць, косуля, олень. У них же смачне м'ясо, тому мисливці полюють на них.

Інші звірі – хижаки, такі як вовк, ведмідь, лисиця. У лісах також во-ться дикі птахи: орел, яструб.

Повсюдно у небі літають птахи, що є співочими, – соловей, жайворо-к, чиж.

У воді живуть риби: карась, короп, лин, плітка, лящ, окунь.

На землі живе багато тварин, що їх розводить людина, як худобу.

А є ще дрібні комахи (мухи, комарі), стоноги, хробаки.

Люди найбільше любляють селитися біля річки. Будують там собі ти, що переростають потім у села і міста.

Села і міста сполучаються між собою автошляхами та залізницями, телефонним та іншими зв'язками.

Великими річками, озерами, морями плавають човни та кораблі. Іми торговельники перевозять в інші краї худобу, тканини, метал, пали-та різноманітні товари, які продаються за гроші. Так ведуть торгівлю.

ЗАГАДКИ

1. Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окремо.
2. Топчуть мене руками, печуть мене вогнями, ріжуть мене ножами, сають мене зубами. Всі отак мене гублять, але всі мене люблять.
3. Годун-годунець, сто душ нагодував. А як впав, то й пропав, ніхто стки не сховав.
4. Така я велика, що й кінця не маю, лежу собі тихо, нікого не займаю; де шоночі і при дні люди топчуться по мені.
(1. Рукавиці. 2. Хліб. 3. Тарілка. 4. Дорога)

ПЕРЕД ЖНИВАМИ

Слава Богу! Слава Богу!
Вже жнива близенько,
всюди наші любі ниви
жовтіють миленько.
Буде хліб новий і свіжий,
для худобки паша,
і наповнить нам комори
рідна нива наша.
Дітоньки, просіть у Бога
здоров'я, турботи,
до нової в жнива праці,
нової роботи!

ХУДОБА

Худоба живе біля хати. Корови, бички та воли – то велика рогата худоба. Свині – безрога. Гуси, кури, качки, індики та голуби – це домашня птиця. У мого батька є ще коні, вівці, кози. Тримає він пару віслюків. Є у нас також собака і кицька.

Яка користь людині від цієї худоби?

Пес стереже хату і господарство. Кицька ловить мишей. Кінь тягне воза, плуга та сани. На ньому їздять верхи. Осел має тяглову силу. Корови, вівці та кози дають молоко. З молока роблять сир і масло. Кури, гуси і качки несуть яйця. Гусячий пух добрий на подушки. Півень будить нас уранці.

З яких домашніх тварин їмо м'ясо?

Крім старої худоби в господарстві утримується і молодняк: телята, поросята, курчата, каченята, гусенята, голуб'ята, ягнята, козенята, лоша-та.

Чи доводилося вам бачити пацюка, цапа, барана, кобилу, ката, собаку, гусака і качура?

Яка домашня тварина мукає, ірже, бекає, мекає, співає, кудкудакає, туркоче, нявчить і яка гавкає?

Худоба для людини надзвичайно корисна. Годуйте і доглядайте її і ніколи не знущайтесь.

ЯК ЇЖАК, ПІВЕНЬ, КАЧУР І ГУСАК ХОДИЛИ В ЛІС ПО ГРИБИ

Пішов їжак у ліс по гриби. Зустрів дорогою півня, який пасся обіч з'язаною на шиї хустиною.

– Куди ідеш, їжаче? – запитує півень.

– Іду до лісу по гриби. Ходімо зі мною. Буде нас більше, не боятимеся вовка, якщо раптом стрінемо.

Півень погодився, і пішли вони далі вдвох.

А тут іде качур. Несе великий клунок за плечима, аж угинається. Бо багато ріпи назбирав, щоб не зголодніти дорогою.

– Їжаче і півню, ви куди разом ідете? – питає качур.

– Ідемо до лісу по гриби. Ходімо з нами. Буде нас більше, не боятимеся вовка, якщо раптом стрінемо.

Качур погодився і пристав до них. Ідуть і зустрічають гусака, що йде поважним кроком. А поперед себе несе повну торбину всілякого біббля, щоб при нагоді на довше вистачило.

– Їжаче, півню, качуре, куди ви гуртом ідете? – допитується гусак.

– Ідемо до лісу по гриби. Ходімо з нами. Буде нас більше, не боятимеся вовка, якщо раптом стрінемо.

Гусак погодився, і було вже їх троє. Коли ж дісталися до лісу і побачили вовка, лячно їм стало. На щастя, примітили вони неподалік хатинку і вискочили у ній. Півень сів на жердку, качур заліз під лаву, гусак вискочив на лаву, а їжак притулився під порогом.

Наразі увійшов вовк до світлиці.

– Усіх вас тут поїм! – загув на них.

Але півень, що був найсміливішим, закукурікав із жердини:

– Нумо, всі бийте його! – та ще й накинув на очі вовкові хустку.

Гусак закричав:

– Києм його! Києм його! – осипаючи вовчеська зерном.

– Шак-так, шак-так, шак-так! – репетував качур, жбурляючи у вовка кіпою.

Нарешті вискочив з-під порога їжак, та давай своїми голками штрипати сіроманця у всі боки: «Штрик, штрик, штрик!»

Бачить вовк, що буде йому непереливки, бо зусібіч обсідають його, задаючи ударів, тож дав він ногам знати та й кинувся навтьоки.

А їжачок разом зі своїми товаришами пораділи перемозі, назбирали грибів і щасливо повернулися додому.

ЖИВІТЬ У ЗГОДІ!

Пес: Кіт мені посеред ночі
геть подрапав ніс та очі.

Кіт: Пес вкусив мене за ноги,
що ходить не маю змоги.

Господар: Геть, сварливі! Ціпок гожий
у згоді жити вам pomoже!

КОРОВА, КІНЬ, ВІВЦЯ І ПЕС

Зійшлись якось на подвір'ї корова, кінь, вівця та пес. Зійшлися, та й почали сперечатися, кожен навперейми себе вихваляючи.

Корова каже:

– Годі вже вам себе хвалити, розповідаючи, які ви гарні. А вихвалитися треба не тим, гарний чи ні, а тим, чи є від тебе користь, чи нема. От з мене найбільше користі господареві: скільки ж я даю молока, а з молока ще стільки усіякої їжі готують! Та ще й їдять моє м'ясо!

Почувши таке, кінь розсердився. Він тупнув копитом, захитав головою і промовив:

– Не хвалися своїм молоком та м'ясом. Ти сама нічого зробити не зможеш. Ну, скажи мені: можеш ти возити господаря, тягти воза або сани, волочити борону?

– Ні, не можу, – відповідає корова.

– От бачиш, – каже кінь. – Без твого молока люди проживуть, а коли я не оброблю ниву, то й хліба не буде, а без хліба жити неможливо. А хто до міста зерно відвезе, щоб продати та всякої всячини потім накупити? Усе це – я! То виходить, що не ти найкраща, а я!

Вівця слухала, слухала їх, та й собі ніжною затупала і почала:

– Ме-ке-ке! До міста зерно відвезти і ниву обробити можна й волами. Та-от ні з коня, ні з вола, ні з корови немає вовни, а без неї не зробиш кожуха. А без одягу, без кожуха хіба може жити людина? Вона ж замерзне взимку! То навіщо їй тоді і хліб, і молоко, і нива, і місто. Я теж молоко даю і м'ясо моє їдять. Так що з мене користі найбільше за всіх!

Пес лежачи загавкав:

– Дурні ви, дурні! – каже. – Вихваляєтеся тим, що вас ріжуть та ваше м'ясо їдять, а з шкури чоботи та кожухи шийють. Велика користь! А ти от

скажи, мекекало: де б ти була, якби я тебе від вовків не боронив? Давно вже вони б тебе витягли із хліва. Та й корови б не лишилися! Отож я вас стережу! І не тільки вас, а й усе господарство. Без мене злодії все добро господареве порозтягали б. Не було б без мене нічого, чим ви так нахваляєтесь. Так що не задирайте носа, бо найбільше користі в господарстві від мене!

Нагодився якраз на цю суперечку господар, тихо вислухав усіх та й проказав:

– І чого ви сперечаєтесь? У кожного є своє діло, від кожного з вас є мені користь. Не сваріться, а робіть кожен свою справу так, як треба, то всі будете мені корисними й потрібними!

ЗАГАДКИ

1. Не звір, а має рило; без ніг, проте широке поле обійшло і зорало, а потім не їло й не спало.

2. Іде у казанок чорним, а з казанка – червоним.

3. Скажи, як той цукор зветься, що на землю з хмар несеться. Ніхто його не споживає, бо холодний і смаку не має.

4. Стоїть дуб, а на тому дубі 12 гілок, на кожній гілці по 4 гнізда, а в кожному гнізді по 7 птахів.

(1.Плуг. 2.Рак. 3.Сніг. 4.Рік)

ВІЮТЬ ВІТРИ

Віють вітри, віють буйні,
аж дерева гнуться;
тужить, болить серце моє,
а сльози не ллються.

В лютім горі літа трачу,
а щастя не бачу.
Тільки тоді легше стане,
коли я поплачу.

ЯК ДІТИ ГРАЛИСЯ

Повибігали дівчата на вулицю та й кажуть:

– Будемо гратись у «мак-мак»!

Усі поставали парами, поспліталися руками і почали бігати та співати:

Ой на горі мак, мак,
а в долині так, так!

Маківочки-голубочки,
зійдемося докупочки,
обернімося так, так!

І всі повертаються та біжать назад. Та ось прибігли хлопці і пропонують:

– Ставайте! Будемо гратися в сірого kota!

А дівчата відказують:

– Не хочемо! Давайте краще пограймося у ворона!

Хлопці погодились:

– Давайте «ворона». А хто буде «маткою»?

Усі закричали:

– Хай буде Даринка! А вороном Іван!

Відтак усі стали один за одним і взялися одне за одного. «Матка» стояла попереду всіх.

«Ворон» Іван почав ловити. «Матка» захищала дітей та обороняла їх руками від «ворона». Але «ворон» Іван був спритним і половив усіх. Поставив біля них сторожа і почав яму копати.

«Матка» тим часом розпитує:

– Вороне, що ти робиш?

– Ямку копаю.

– Навіщо?

– Щоб казан поставити і під казаном вогонь розкласти.

– Навіщо?

– Кашу варити.

– Навіщо?

– Дітей годувати.

А діти кричать: «Брехня! Брехня!»

Наразі «матка» каже:

– Ти моїх дітей не годував, ти їм гарячою водою очі заливав.

Діти кричать: «Правда! Правда!»

Тоді «матка» хапає сторожа й вигукує: «Втікайте, діти!»

Та й порозбігалися всі, а слідом за ними й «матка».

НЕ МОЇ НОГИ!

Серед лісу, серед гаю
у недіleshній обід
заснув мужик у чоботях,
прокинувся без чобіт.

Прокинувся, протер очі,
разів кілька позіхнув,
разів кілька босі ноги
з дивуванням повернув.

– Не мої це, – каже, – ноги,
присягаю на чім світ,
бо мої були в чоботях,
а ці – босі, без чобіт.

Степан Руданський

ГАРНИЙ ДУБ

Вівчар спочивав зі своїм сином під дубом, що стояв понад дорогою, коли трое вояків, ідучи до міста, наблизилися до дерева. Хлопець уже здалеку побачив військових і з цікавістю розглядав гарне формене вбрання вояків та їхні рушниці. Він дуже зрадів, коли воїни через деякий час зупинилися перед дубом. Але не задля того, щоб хлопець міг їх краще роздивитись, а щоб самим помилуватися гарним могутнім деревом. Один із вояків на втримався від захоплення:

– Яке чудове дерево! Якби його розрізати на клепки, то бозна-скільки діжок можна було б виготовити!

Вівчар не залишив ці слова без уваги і так відказав воякові:

– Мені здається, пане бондарю, що дерево з цього дуба не надто придатне для клепок.

Натомість другий вояк промовив:

– Якби обдерти кору з цього дерева, то добрий рік не довелось б мені міркувати, чим дубити шкіру.

– Ой, ой, – зауважив вівчар, – не гоже задля кори нищити таке гарне дерево.

Нарешті обізвався третій вояк:

– Коли б мої свині з'їли усі жолуді з цього дуба, то швидко б угодваними стали, а я б їхнім м'ясом справно у крамниці торгував і чималі б гроші заробив.

Як почув таке вівчар, підвівся зі свого місця і сказав:

– Пане м'яснику! Через тиждень виставлять жолуді на торги. Якщо захочете, зможете їх придбати.

Після цієї розмови вояки привіталися з вівчарем і рушили далі. Хлопець тим часом здивовано запитав батька:

– Тату, ви знаєте цих панів? Звідки довідалися, що один із них бондар, другий – шкіряник, а третій – м'ясник?

– Синумій, – відповів вівчар, – звісно, по одягу не визначиш, що за люди ті вояки, але з розмови я зрозумів, що один – бондар, другий – шкіряник, а третій – м'ясник. Бачиш, сину, людей оцінюють за їхніми справами та розмовами. Кожна людина насамперед веде мову про свої справи. І добрих людей так само можна відрізнити від лихих. Бо добрі люди розповідають про корисні та гарні речі, а лихі – про погане. Остерігайся таких людей, що з радістю розповідають про лихі й погані справи.

ЖУРАВЛІ ВЖЕ ВІДЛЕТІЛИ

Журавлі вже відлетіли

й десь мої літа поділи.

Літа мої молоденькі

проминули помаленьку...

Ой Боже мій, милостивий,
який же я нещасливий!

Краще було б не родитись

й на землі цій не тулитись.

Плачуть мої чорні очі

і удень, й посеред ночі.

Плачуть вони немаленько,

бо живу я так сумненько.

Туга моя непоборна,

покрий мене, земле чорна,

Бо не зможеш звеселити

й життя моє обновити.

ГУСКА І РИБА

Плаває гуска по воді та голосно промовляє сама до себе: «Яка ж я чу десна птиця! І ходжу по землі, і плаваю по воді, і літаю в повітрі. Немає світі іншої такої птиці, як ми, гуси!»

Вислухала ці слова риба і відказала гусці: «Яка ж ти, гуско, пихата і дурна! Чи ж можеш ти плавати, як я, бігати, як олень, і літати, як орел! Краще робити щось одне, зате гарно, ніж усе й погано».

СИРІТКА

На Великдень біля хати
На сонечку діти
Гralись собі на соломі
та й стали хвалитись:

- Мені нові чоботеньки
умісті купили!

- Мені тато нову шапку
із сукна пошили!

- А в мене – від діда книжка,
від баби – сорочка!

- А на мене на Великдень
одягли віночка!

Одна стоїть без дарунка
сиротинка жожа:

- Я в батюшки обідала,
віддяч йому, Боже!

СЛОН І КОМАР

Водному місті на тихій вулиці жив собі старий Слон. Мав він на своєму віку років із двісті. Це стільки, що якби довелося рахувати по пальцях на руках і ногах, то довгенько б довелося лічити. Так, це був дуже старий Слон, бо старшими за нього були тільки Ворон, Папуга і Змія.

Колись давно Слон працював у цирку. Там він ходив по канату і по тумбах, стояв на задніх ногах, грав із кулями. А ще дуже любив одну пісню – співанку про Чижика, сумну й невеселу, але вона єдина з-поміж пісень йому подобалася. Починалася вона так: мі-до-мі-до-фа-мі-ре...

За приятеля у того Слона був Комар.

Жив собі Комар на Собачих Слободах і, кусаючи, пускав кров різним звірям. Комар теж любляв музику. Бувало, як заграє Слон свого улюбленого «Чижика», то Комар уже тут як тут, сидить собі поруч і слухає: «Чижик, чижик, де ти був...» І від того обоє дуже розчулювалися. Слон починав плакати, і у Комара сльоза з'являлася. Якось прилетів Комар до Слона. Побалакали про те, про се, про п'яте-десяте, обговорили і Вола, і Верблюда. А потім Комар і попросив:

- Заграй-но, приятелю, щось для душі так, аби заслухатися.

Слон тільки того й чекав. У нього аж в очах заблищало, тож із радістю заграв. А Комар поруч пищить, підспівує тоненьким голосочком: «Чижик, чижик, де ти був...»

Та ніяк не може Слон зіграти цю пісню без сліз – плаче бідолашний. Плаче й Комар, та все ближче до Слона підсовується, щоби краще чути улюблену пісню. Раптом зітхнув тяжко Слон, а потому втягнув у себе носом повітря так сильно, що не помітив, як утягнув Комара собі в носа.

Скінчилася пісня.

«Де мій Комар? Де мій приятель? Де? Де?» – розлютився Слон. Зламав спересердя дерево. Все у хаті перевернув догори дригом. Кричав так, що розбудив усе місто. А Комара нема й нема. Аж наступного дня зранку чхнув Слон і побачив свого Комара. Але вже неживого, бо той навіть ніжками не поворухнув.

БАТЬКІВЩИНА

Коли вчитель показував нам сади, городи, поля та ліси наші, то пояснював так:

– Дітки, не лише наше село має такий гарний вигляд, а й сусідні села, міста, столиця наша і вся рідна Батьківщина.

Наша Батьківщина – надзвичайно мальовничий і багатий край. Тут гарно родять пшениця, жито, овочі, ягоди, є великі ліси, поля і сади, та й у землі багато корисних копалин, срібла і золота.

Щороку ми бачимо, як навесні прилітають до нас птахи, що з осені перед лютою зимою відлітали у вирій. Хоч і добре їм жилося у теплих краях, але вони таки повертаються у своє рідне гніздечко, до своєї батьківщини. Птах знає й любить своє гніздо; знає і любить своє лігво й лісовий звір. І нам, людям, так само мила наша рідна земля.

Ми живемо в Україні. Вона є нашою Батьківщиною, бо тут жили наші батьки, діди та прадіди. Вони захищали цю землю своїми грудьми, поливали її своєю кров'ю у боротьбі і своїм потом у праці.

Україна годує нас, тут ми народились, і тут будуть спочивати наші останки.

Ми всі повинні любити рідну землю. Для неї жити і працювати, щоб була вона багатою та славною, бо тоді й ми будемо щасливими та сильними поміж іншими народами.

А коли вчитель нам це розповідав, навчив нас такому віршикові:

*Наша рідна Батьківщина –
найгарніша Україна.*

*Шана й дяка їй від нас:
любимо її всякчас!*

ЗА ЩО ЛЮБЛЮ Я УКРАЇНУ?

Люблю Україну, бо вона є моїм краєм. У моїх жилах тече українська кров. Мій батько є українцем і матуся – українка. Село, де я народився, розташоване в Україні. У школі я навчаюся українською мовою за українськими книжками. Народ, до якого я належу, – українці.

Люблю Україну всім серцем. Вона мені мила, як мати рідна.

Я – УКРАЇНЕЦЬ

Українцем був і буду,
зроду й до загину
чесний рід свій не забуду,
бо є його сином.

Українці – батько й матір,
до доньки й до сина.
Українці – сестри й браття,
й вся моя родина.

Народився я під небом
рідної України,
де луна пташиний щєбіт
у кущах калини.

Тут мої найперші кроки
й пісня колискова.
Тут мого життя уроки –
українська мова.

Україна – моя мати
і моє сумління.
Завжди буду пам'ятати
про своє коріння.

Рід мій давній і великий
світ шанує й знає,
І народам всім одвіку
миру він бажає.

За тебе, мій славний роде,
молитимусь Богу,
й українському народу –
на світлу дорогу!
Олександр Духнович

КАРПАТСЬКІ ГОРИ

Поверхня землі або рівна, або хвиляста, гориста. Плоскі місця називаються рівнинами. Вони охоплюють більшу частину території України.

Пагорбами, або горбочками чи грунками, називають невеликі увішшя. Більші підвищення землі називаються горами. Найвище місце гори – вершина, найнижче – підніжжя. Між вершиною і підніжжям пролягає схил гори.

Гори рідко стоять окремо. Якщо підніжжя їхні з'єднані поміж собою і хребти тягнуться в ряд, вони утворюють гірське пасмо – гряди. Заглиблення між вершинами називаються сідловинами, або проваллями.

Заглибини, які відділяють від себе гірські пасма, називаються долинами. Розрізняють повздовжні та поперечні долини, залежно від того, тягнуться вони вздовж чи поперек гряди. Поперечну долину, через яку проходить шлях чи залізниця, називаємо переходом. Якщо схили переходу дуже урвисті і внизу тече ріка, тоді тіснина лежить перед нами.

Коли гори розкидані, стоять не єдиною групою, то вони утворюють систему масових гір. Серед гір можуть бути такі, з яких періодично вилітають назовні пара, вогонь, попіл, каміння тощо. Такі гори називаються вогненними, або вулканами. Якщо вони вже припинили свою дію, тоді згаслими вулканами іменуємо їх.

Найбільші в Україні гори – Карпати. Вони охоплюють також Угорщину, Чехію, Польщу, Словаччину, Румунію, Сербію та Австрію. Українські Карпати належать до Східних Карпат зі східною частиною Вигорлат-Гутинського, Рахівського хребтів, а також Бескидів, Горганів, Чорногори, Чивчини, Свидівця.

Карпатські гори перетинаються стрімкими гірськими річками – Боржавою, Ужем, Тур'єю, Латорицею, Терблею, Тересвою, Рікою, Тисою.

Ці гори порівняно молоді. Їхній вік учені визначають у 25 мільйонів років.

Найвища в Україні карпатська гора – Говерла. Її висота над рівнем моря сягає 2061 метра. Понад два кілометри заввишки здійнялися також вершини Бребенескул (2036 м), Піп Іван (2028 м), Петрос (2022 м),

Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м). Усі вони розташовані на масиві Чорногора.

Дещо нижчими горами є Менчул (1998 м), Брескул (1911 м), Смотрич (1898 м), Близниця (1881 м), Довбушанка (1754 м), Попадя (1741 м), Молода (1724 м), Стой (1681 м).

Паралельно із зовнішнім пісковиковим поясом Карпат лежить вулканічний пояс. Вулканічні вершини розкинулись одна за одною: Маковиця (978 м), Дунавка (1018 м), Бужора (1086 м).

На теперішній угорській рівнині Закарпаття колись у давнину величезне море колихалося, а його хвилі омивали південно-західні підніжжя вулканів. Тут були великі вулкани і малі, на місцях останніх розташовані ужгородський, мукачівський та хустський замковища. Вулкани вивергли на поверхню пару, вогненне полум'я, розжарене каміння викидали та врешті лаву розливали. Тепер, як давно згасли вулкани, на їхньому місці непорушно і спокійно гори та узвишшя височіють.

Михайло Григаший

МИЛИЙ РІДНИЙ КРАЙ

У світі є мій милий рідний край,
моя колиска він і мій розмай.
Його не проміняю я ні з чим,
і буду я щасливим тільки з ним.

Діди і прадіди плекали цей куток.
Мені в нім любі й квіточка, й листок,
ліси і гори, ріки і поля –
мій край коханий, дорога земля.

Чуття душі хай спалахнуть вогнем!
У щирій клятві, друзі, присягнем:
допоки наші битимуть серця,
свій рідний край любити до кінця!

РІЧКИ УКРАЇНИ

На суходолі є багато води – проточної і стоячої. До проточної належать струмки, річечки і річки, до стоячої – озера і моря.

Де вода б'є з-під землі, те місце називається джерелом. Проточна вода, яка тече з джерела, називається струмком, потічком, рівчаком

або ручаєм. Кілька струмків утворюють річечку, а річечки зливаються у річку. Серед річок розрізняють власне головні річки та їхні притоки.

У кожній річці треба розрізняти:

а) витік – те місце, де річка бере початок;

б) річище, русло або ложе – те місце, яким річка протікає;

в) береги, з яких один називається правим, а інший – лівим; визначаються вони, якщо стати обличчям за течією річки, тоді по праву руку буде правий берег, а по ліву – лівий;

г) гирло – те місце, де річка впадає в іншу річку або в озеро чи море.

Озера – це великі западини чи заглибини на суші, що наповнені водою. Якщо річка зустрічає на своєму шляху таку западину, то вона заповнює її й утворює озеро. Є озера, які наповнюються не річками, а підземними джерелами.

На суходолі розташовані також заглиблення, неглибокі й невеликі, на споді яких лежать поклади глини. Джерельна або дощова вода наповнює таку западину, розм'якшує верхній шар ґрунту й утворює болото. Болота бувають постійними або тимчасовими, сезонними, що поновлюються у дощову пору чи під час повеней.

Повені – це коли річки виходять із берегів і розливаються у заплавах, зазвичай бувають навесні через танення снігу або іншої пори через тривалі дощі чи великі зливи.

Річки України течуть переважно з півночі на південь до Чорного й Азовського морів. Серед них – Дунай із Тисою і Прутом, Дністер, Південний Буг, Дніпро з Прип'яттю і Десною, Дон із Дінцем. Проте деякі річки на заході та півночі течуть із півдня на північний захід і північ. Це передусім, праві притоки Вісли: Вепш, Сян, Західний Буг. Вони належать до стоку Балтійського моря.

Найдовшою річкою України є Дніпро. Це четверта за довжиною річка Європи, її загальна довжина 2201 км, а в межах України – 981 км. Найбільші притоки Дніпра – Прип'ять, Десна, Псел, Самара, Сула, Тетерів, Ворскла.

У Тису, що тече до Дунаю, впадають карпатські річки – Терева, Терекля, Ріка, Боржава, Латориця, Уж, Тур'я.

Зі схилів Говерли до Дунаю несе свої води мальовнича річка Пруц, що перетинає гірські масиви. Тут на ній багато порогів – кам'янистих мілководних ділянок, водоспадів.

Боліт в Україні найбільше на Поліссі.

СЛОВ'ЯНИ

У давні часи українці-русини називали себе слов'янами. До слов'ян належать також білоруси, росіяни, словаки, чехи, поляки, серби, хорвати, словенці, боснійці, македонці, чорногорці, болгари. Всі вони розмовляють мовою, схожою на нашу.

Слов'яни були високого зросту, міцні тілом. Виявляли відвагу і хоробрість; шанували волю і сміливо давали відсіч ворогам. Не дарували вони провини тому, хто їх скривдив, і боролися з ними аж до перемоги. Проте до тих, хто йшов до них з миром, ставилися щиро та гостинно.

Слов'яни жили у дерев'яних хатах окремо один від одного. Кожен мав біля своєї хати власне поле і ліс. У давні часи було всього вдосталь, і жилося їм привільно. У лісах вони полювали на диких звірів, розводили пасіки у дуплах дерев. У річках ловили рибу. Тримали багато волів, корів, овечок і коней. Гарної паші для худоби у степах і лісах вистачало.

Найбільше полюбляли слов'яни господарювати на землі – займатися хліборобством. Вони вирубували ліси, корчували пеньки, розчищаючи кожен для себе потрібну ділянку землі, яку потім орали.

Хата у слов'ян була невибагливою. Посередині помешкання лежав камінь, на якому розводили вогонь і варили їжу. Дим від вогнища розходився по всій хаті і через дірки виходив назовні попід стріхою. Віконця були невеличкими; замість скла вони затулялися міхурем. До хати заведве пробивалося світло, тож було у ній темно.

Одяг слов'яни виготовляли собі зі шкіри. Кожен мав кожуха – з ведмеда, вовка або іншого звіра. Полотна було мало, бо люди льон і коноплі не висівали.

Слов'яни не знали залізних плугів. Вози, запряги, рала та інші господарські знаряддя вони виробляли з дерева. Ножі та сокири були з твердого каменю. Голки і шила робили з кісток риби чи скотини.

Вірували слов'яни у багатьох богів. Найстаршим з-поміж них вважався Перун, бог громовержець. Своїм богам вони складали жертви з хліба, м'яса та іншої поживи.

Слов'яни вірили, що після смерті людина живе далі, у кращому світі, у раю. Для того у домовину померлому клали все, що він потребував на цьому світі, одяг, зброю, їжу.

Згодом слов'яни розділилися на племена. Обабіч Дніпра на широких полях жили поляни, неподалік від них у лісах оселилися деревляни, на півночі мешкали сіверяни, над Бугом – дуліби, під Карпатами – хорвати та ін.

У важливих справах слов'яни збиралися на віче, тобто на раду усіх старших і шанованих людей.

Вони сходилися на майдані серед поселення. Князь сидів на чільному місці і тримав слово першим.

* * *

Нині слов'яни розселилися на більшій частині Європи. Розвинули вони високу культуру і є великою силою. І якби порозумілися між собою і трималися спільно, то жодна ворожа сила не змогла б їх подолати. Але порозуміння таке повинно відбуватися на рівноправних засадах, без зверхності, примусу і диктату з боку будь-кого.

Кожен українець має пишатися тим, що належить до великого слов'янського роду.

ДЕ СЕРЦЕ МОЄ?

Там, де вітри віють,
трави зеленіють,
де ліси широкі
й долини глибокі –
там серце моє!
Де гори високі
і швидкі потоки,
де чути трембіти

солодкі привіти –
там серце моє!
Птахи де літають,
з сонцем розмовляють
і пісні співають,
в згоді проживають –
там серце моє!

З читанки Володимира Бірчака

ЗАГАДКИ

1. Я курки брат, лиш їсти рад і пити вдень і вночі.
 2. Біле поле, гусак на ньому оре, чорне насіння мудрості сіє.
 3. Двоє ходить, двоє водить, дві тримають, що впіймають.
 4. Як сніг біленький, як камінь тверденький; скажи, хто такий!
 5. На ногах діжка, поверх діжки – дірка, зверху дірки – кропило, поверх кропила – блищила, поверх блищила – густий ліс.
 6. Що то за звір, що вранці ходить на чотирьох, удень – на двох, а ввечері – на грюх?
 7. Що то за вино? Із землі воно, свіже і смачне, люд і звір його п'є, не мине.
 8. На небі біліє, лиш світить, а не гріє.
- (1. Півень. 2. Перо. 3. Колеса воза. 4. Цукор. 5. Тіло людини. 6. Людина. 7. Вода. 8. Місяць)*

БОГ ТВОРЕЦЬ

Хто вирощує гілля на дереві? Хто розвиває бруньки, листя і квіти на гіллі? А хто нас обдарував усім, що маємо?

Наш Творець, Всемогутній Бог!

Іван Чургович

ЗМІСТ

Дорогі діти!	3
Творчий внесок Августина Волошина у розбудову української освіти	6
Малий учень	7
Наша школа	7
Учітеся, брати мої	8
Дроворуби та дуб	8
Неучений	9
Будь чесним	9
По ширості	9
Молитва	10
Молитва школяра перед навчанням	10
Дві миші	10
Кабан та лисиця	11
Рідна хата	11
Вигляд Землі	12
Вовк і осел	12
Загадки	12
Лікар і хворий	13
Як була я ще маленька	13
Рідна мова	14
Рідна мова	14
Мушка і дівчинка	15
Невичанський замок	15
Люби рідну мову	16
Юшка	16
Рано	16
Слухай старших!	17
Василько	18
Ігри	18
Янгол	19
Молитва до Хранителя	20
Безхвоста лисиця	21
Вовк та кінь	21
Вовк та вівця	22
Золота воля	22
Ремесло	22
Папір	23
Дід і смерть	24
Велике яблуко	24
Церква	24
Наша церква	25
Бідна троянда	25
Хто завинив?	25
Шпак	26

На Великдень.....	83
Збаночок сліз.....	83
Загадки.....	84
Вдячна дитина.....	84
Пісня лінивого.....	85
Порядок – ошадок.....	85
Час.....	86
Черешні.....	86
Перепілка.....	87
Заєць та коза.....	88
Косар.....	88
Літо.....	89
Засвітило сонце ясне.....	89
Вівчар.....	90
Величайте Бога!.....	91
Бджола.....	92
Пасіка.....	92
Ягоди.....	93
Прогулянка.....	94
Підкова.....	94
Наша земля.....	94
Загадки.....	95
Перед жнивами.....	96
Худоба.....	96
Як їжак, півень, качур і гусак ходили в ліс по гриби.....	97
Живіть у згоді!.....	98
Корова, кінь, вівця і пес.....	98
Загадки.....	99
Віють вітри.....	99
Як діти гралися.....	99
Не мої ноги!.....	100
Гарний дуб.....	101
Журавлі вже відлетіли.....	102
Гуска і риба.....	102
Сирітка.....	103
Слон і комар.....	103
Батьківщина.....	104
За що люблю я Україну?.....	105
Я – Українець.....	105
Карпатські гори.....	106
Милий рідний край.....	107
Річки України.....	107
Слов'яни.....	109
Де серце моє?.....	110
Загадки.....	110
Бог Творець.....	110

УДК 811.161.2 (075.2)

ISBN 978-966-457-369-3

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Волошин Августин Іванович

МАЛА ЧИТАНКА

**(дослідницький проект-заочна розмова
з учнем 1925 року)**

Схвалено:

Комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України з висновком «для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 09.07.2019р., № 22.1/12-1-604).

Редактор

Комп'ютерне верстання

Коректор

Технічний редактор

Петришина О. І.

Шибистий О. О., Гавришко Н. Р.

Мельник Л. І.

Яворська Т. І.

Здано до складання 25. 06. 2019 р. Підписано до друку 18.07. 2019 р. Формат 70х100 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook. Ум. друк. арк. 9, 43. Обл.-вид. арк. 11, 20. Наклад 10000 прим. Зам. №4573

Видавець і виготовлювач ТОВ «Терно-граф», свідоцтво суб'єкта видавничої справи ТР № 24 від 28. 12. 04 р.

46400, м. Тернопіль, вул. Текстильна, 18, тел. (0352) 51-91-65, 51-91-63

e-mail: terno-graf@ukr.net